

TARİH ANABİLİM DALI
OSMANLI AT YETİŞTİRİCLİĞİNDE REMONT
DEPOLARI
Adnan ATEŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Danışman
Doç. Dr. Tolga AKAY
Kars - 2023

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE REMONT
DEPOLARI

Adnan ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman ve Jüri Üyeleri
Doç. Dr. Tolga AKAY
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA
Doç. Dr. Süleyman TEKİR

Kars - 2023

**KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE**

Adnan ATEŞ tarafından hazırlanan *Osmanlı At Yetiştiriciliğinde Remont Depoları* başlıklı bu çalışma, [28.04.2023] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [başarılı/başarısız] bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak (oy çokluğuyla/birliğiyle) kabul/red edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA İmza:

Danışman : Doç. Dr. Tolga AKAY İmza:

Üye : Doç. Dr. Süleyman TEKİR İmza:

ONAY

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Yaşar KOP

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Osmanlı At Yetiştiriciliğinde Remont Depoları**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “**The Remount Depots in Ottoman Horse Breeding**” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

.../.../ 2023

Adnan ATEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRAC.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

REMONT DEPolarından Önce AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE ASKERİ ÇİFTLİKLER

1.1. Osmanlı Döneminde At Yetiştiriciliği	4
1.2. Mirî Ahır (İstabl-ı Âmire)	5
1.2.1. Açık Alanda Yapılan Faaliyetler.....	6
1.3. Yundcu ve Taycı Teşkilatı.....	7
1.4. Askerî Çiftliklerin Kuruluş Süreci	9
1.5. Çifteler Çiftliği.....	10
1.6. Sultansuyu Çiftliği/Harası	11
1.7. Çukurova Çiftliği	13
1.8. Hamra Çiftliği.....	14
1.9. Veziriye Çiftliği	16

II. BÖLÜM

OSMANLI AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE REMONT DEPoları

2.1. Remont Depolarından Önce Aygır Depoları	18
2.2. Remont Depolarının Kuruluşu ve Yapısı	19
2.2.1. Remont Depolarının Kuruluş ve Düzeni Hakkında Rapor	25
2.2.2. Nezaret.....	25
2.2.3. Damızlık Şubesi	26
2.2.4. Remont Şubesi	26
2.2.5. Heyet-i Teftişye	27
2.3. Remont Müfettişliği	28

2.3.1. Remont Müfettişliği Kadrosu	29
2.4. Komisyon Tarafından Atların Muayenesi ve Kriterleri	29
2.5. İhracata Uygun Atların Gümrük Kriter ve Kontrolleri	35
2.6. At Yetiştiriciliğine Teşvik Amaçlı Düzenlenen At Yarışları	38
2.7. Balkanlar ve Anadolu'da At Yarışları Faaliyetleri	41
2.8. Konya'da Yapılacak Olan At Yarışlarının Programı	44
2.8.1. İdare Heyeti.....	46
2.8.2. Hakem Heyeti	47
2.8.3. Tertibat Heyeti	47
2.8.4. Anbar Heyeti.....	48
2.8.5. Kontrol Heyeti	48
2.8.6. Teşrifat Heyeti	48
2.8.7. Muhafaza Heyeti	49
2.9. Remont Depoları Üzerine Değerlendirme	49
2.10. Remont Depolarının Önemi.....	50
2.11. Remont Depolarının Etkileri.....	50
SONUÇ.....	52
KAYNAKÇA.....	54
EKLER.....	57

ÖN SÖZ

Osmanlı At Yetiştiriciliğinde Remont Depoları adlı bu tez çalışması, çocukluğumdan bu yana atlara karşı ilgili olmam ve merak duymamla birlikte remont depoları hakkında daha fazla bilgi ve detaylara ulaşmayı da amaçlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda, remont depoları kurulmadan önce elbette at yetiştiren çiftlikler vardı. Hatta bu çiftliklere ek olarak saraya ait yetiştiricilik kurumu, Osmanlı tebaasının içinde bulunan başta Çerkezler olmak üzere, sosyal hayatta da vatandaşlar hayatlarını idame ettirebilmek için at yetiştiriciliği yapmaktaydılar. Osmanlı Devleti'nde at ve atçılığa verilen önem 600 yıldan fazla devam eden devlet geleneğinin dışında Osmanlı İmparatorluğu'na tabi olan kozmopolit yapıdaki tebaanın da at ve atçılık geleneğinin olmasıyla doğrudan alakalıdır. Bu doğrultuda tezin amacı da bunlara rağmen neden remont depolarına ihtiyaç duyulduğu, remont depolarının açılması için ne gibi çalışmaların yapıldığı ve bu depoların faydalı bir uygulama olup olmadığı gibi sorulara ait cevaplarının araştırılmasıdır. Bu tez çalışması, daha önce remont depoları hakkında yazılmış kitap, tez, makaleler ile arşiv belgelerinden faydalanılarak yazılmıştır. Bu çalışmanın hazırlık sürecinde pek çok kişi bana maddi manevi destek verdi. Başta danışman hocam *Doç. Dr. Tolga AKAY* olmak üzere ailem ve eşime teşekkürlerimi sunarım.

Adnan Ateş

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
OSMANLI AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE REMONT DEPOLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adnan ATEŞ
Doç. Dr. Tolga Akay
2023 – VII + 67

ÖZET

Atın evcilleştirilmesi, insanlık tarihi boyunca büyük bir öneme sahip olmuştur ve Osmanlı İmparatorluğu tarihi de atlar ve at yetiştiriciliği açısından kültürel ve tarihsel bir değere sahiptir. İmparatorluk, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle atları, güçlü ve dayanıklı olmasını gerektiren farklı görevlerde kullanmıştır. Atlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücünde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı ordusu, atlı süvarilerden oluşan birçok birliğe sahiptir ve bu birlikler savaşlarda etkili bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'nden önce atların hızı ve dayanıklılığı, ordunun hareket kabiliyetini kolaylaştırarak düşmanın, stratejik konumlarını hızlı bir şekilde ele geçirmesine yardımcı olan en önemli faktörlerden biri olarak tanımlamak yanlış olmaz. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım, ulaşım, atlı sporlar gibi alanlarda da halk tarafından at ve at yetiştiriciliğine bir ilgi vardır ve ahali sosyal hayatta da atı son derece faydalı bir şekilde kullanmaktadır.

1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan at yetersizliği sorunu yıllar içerisinde artarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti, at ihtiyacını ithal ederek gidermeye çalışmıştır. Tabii ithalat tercihi, ilerleyen yıllarda Osmanlı ekonomisinde büyük açıklar verildiğini göstermiş ve bu doğrultuda 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde eş değerleri incelenen remont depoları hayata geçirilmiştir. Remont depoları; ordunun ihtiyacına göre atların üretimi, eğitimi, sağlığı ve bakımı, türleri, özellikleri gibi kriterlere göre cins atların ıslahı ve çoğaltılması amacıyla kurulmuştur. Cins atların ıslahı için de özel olarak seçilen ağırlar, yüksek kaliteli kısraklarla çiftleştirilerek daha kaliteli ve sağlıklı tayların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle hem nitelikli atlar yetiştirilmesi hem de ithalatın önüne geçilerek ekonomik olarak tasarruf edilmesi planlanmıştır. Remont depoları uygulamasının doğru bir uygulama olmakla beraber, uzun vadede etkisini gösterecek bir proje olduğu da çok açıktır. Çünkü Avrupa'daki muadilleri uzun yıllardan beri devam etmekte olan bir uygulamadır ve bu yüzden de başarılıdır.

Remont depoları Osmanlı'da uygulamaya konulduğunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde olduğu ve Trablusgarp, Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı sırasında faaliyete devam etmeye çalıştığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti, savaşlar nedeniyle hem bu depolarda çalışan nitelikli insan gücünü kaybetmiş hem de ekonomik koşullar nedeniyle devletin öncelikleri değiştiği için remont depoları bu yaşananlardan olumsuz etkilenmiş ve I. Dünya Savaşı sırasında da kapatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: At, Remont, Çiftlik, Ordu, Osmanlı Devleti.

Kafkas University
Institute of Social Sciences
Department of History
The Remount Depots in Ottoman Horse Breeding
Master's Thesis
Adnan ATEŞ
Assoc. Prof. Dr. Tolga AKAY
2023 – VII + 67

ABSTRAC

Horses and horse breeding have held an important place in the history of the Ottoman Empire, just as they have in human history in general. Due to its geographical and strategic location, the empire has used horses for various tasks that require them to be strong and resilient. Horses have played a significant role in the military power of the Ottoman Empire. The Ottoman army had many units consisting of cavalymen on horseback, and these units were effectively used in battles. It wouldn't be wrong to describe the speed and endurance of horses, especially before the Industrial Revolution, as one of the most important factors that facilitated the Ottoman army's mobility and helped the enemy to quickly capture their strategic positions. In addition, there was a general interest in horses and horse breeding among the Ottoman population in various fields such as agriculture, transportation, and equestrian sports, and people used horses very effectively in social life as well.

The problem of horse shortage, which emerged after the Crimean War that took place between 1853-1856, continued to worsen over the years. The Ottoman State tried to meet its horse needs by importing them from abroad. Of course, the preference for importing horses showed in later years that it created significant deficits in the Ottoman economy. In this regard, Remount depots were established in the 19th century by examining their counterparts in European countries. The Remount Depots were established for the purpose of breeding and multiplying purebred horses based on criteria such as the production, training, health, and care of horses according to the needs of the army, as well as their types and characteristics. Specially selected stallions were used for breeding purebred horses with high-quality mares to raise healthier and higher-quality foals for the purpose of breeding purebred horses. Thus, the plan was to both raise high-quality horses and to prevent imports, resulting in economic savings. While the Remount Depots practice is a correct application, it's also clear that it's a long term project that will show its

effects over time. Because their European counterparts have been practicing for many years, they have been successful, and therefore, it's also a long-term project that will demonstrate its effectiveness. When the Remount Depots were implemented in the Ottoman Empire, it was a time when the empire was in the process of dissolution, and it was a period during which it attempted to continue its activities during the Trablusgarp, Balkan Wars, and World War I. Due to the wars, the Remount Depots lost qualified personnel working in these depots, and the priorities of the state changed due to economic conditions, so the Remount Depots were also negatively affected by these events and were closed during World War I.

Keywords: Horse, Remount, Ranch, Army, Ottoman Empire.

KISALTMALAR

BOA. DH. İD.	Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dahiliye Nezareti İdare Evrakı
a.g.e.	Adı geçen eser
Y. PRK. HH.	Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa
DH. HMS.	Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
F. Ü. Sağ. Bil. Vet. Derg.	Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi
BEO.	Babiali Evrak Odası
s.	Sayfa
vb.	ve benzeri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Komisyon Tarafından Atların Nasıl Muayene Edileceğinin Örneği31

Tablo 2.2. Komisyon Görevlerinin Nerelere Gönderildiğine Dair34

GİRİŞ

At; tek tırnaklı ve omurgalı atgiller familyasından olmakla beraber binek hayvanı, yük taşıma, yarış gibi faaliyetlerde kullanılan dinamik yapıya sahip bir hayvandır. İnsanlar tarafından hayvanların ve atın ehlileştirilmesi ile insanoğlunun ve dünya tarihinin şekillenmesi veya değişmesinde atın önemi oldukça fazladır. Atın evcilleştirilmesinden sonra insanoğlunun uzun mesafeleri katetmesi, savaşması, iletişim kurması, ticaret yapması, tarıma bağlı hayvancılığın gelişmesi insanlık ve dünya tarihi için oldukça önemlidir. Koyun, keçi, sığır gibi hayvanların ehlileştirilmesi ile et, süt, yün ve derileri kullanılarak fayda sağlanmıştır. Fakat bunların rolü, medeniyetin ilerlemesi ve gelişmesinde at kadar önemli ve değerli olmamıştır. Sanayi devriminden önceki dönemde at; sadece ulaşım aracı olarak değil toplumların, devletlerin savaşları kazanmasında da en önemli etkenlerin başında gelmiştir.

Atın ilk kez Orta Asya bozkırlarında, MÖ 8000-4000 yılları civarında Türkistan'ın İran'a yakın olan topraklarında Türkler tarafından evcilleştirildiği ve kullanıldığı, bilim dünyasında büyük çoğunluğun hemfikir olduğu bilimsel veriler sonucunda kabul edilmektedir.¹

Atın ehlileştirilmesi insanlık tarihi için önemli ve etkili olduğu gibi Türk tarihi için de önemli ve değerlidir. Çünkü bu ilk kez Türk kültür ve medeniyetinin oluştuğu, *atlı-göçebe* ya da diğer adıyla *Bozkır kültürünü* meydana getirmiştir. Bu aynı zamanda Türk siyasi, ekonomik, sosyal ve askerî alanlara da pozitif doğrultuda etki etmiştir.²

Türk boylarının göçleri ile birlikte Anadolu coğrafyasında Türklere ait kültür ve at yetiştiriciliğinin devam ettiği görülmektedir. Erzincan civarından Germiyanogulları'nın hâkim olduğu bölgelere kadar yerleşen Türkler, bu bölgelerde yetiştiricilik faaliyetlerine devam etmişlerdir.³

¹ Ali Abbas Çınar, **Türklerde At ve Atçılık**, Ankara, Feryal Matbaası, 1993, s. 13,14.

² Çınar, **Türklerde At ve Atçılık**, s. 14.

³ Mustafa Özdemir, "14-17. Yüzyıllar Arasında Anadolu'ya Gelen Türk Göçleri ve Anadolu'nun Doğusunda Meydana Gelen Demografik Değişmeler", **Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı: 12, (2017), s. 53

Türklerin Anadolu'da yerleştikleri bölgelerde yetiştirdikleri atlar, Orta Asya kökenlidir. İlerleyen süreç içerisinde de 12.-13. yüzyıldan sonra yetiştirilen atlar ihraç edilmeye başlanmıştır. Özellikle Anadolu'da ticaret merkezi olarak Yabanlu Pazarı ile Sivas bölgesi yabacıların uğrak noktası olmuştur. Bu ticaret ve yetiştiricilik faaliyetleri, Selçukluların dağılmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan Beylikler döneminde de devam ettirilmiştir. Beyliklerin Osmanlı'ya katılması ile bu gelenek Osmanlı'da da devam ettirilmiştir.⁴

Bu gelenek ile Osmanlı'da at yetiştiriciliği ve ıslahı konusunda remont depoları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Remont depoları ile ordunun at ihtiyacının karşılanması ve ıslahı hedeflenmiştir. Remont depoları özellikle ordunun at ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur. Çünkü 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı'nın kendine yetecek miktarda at yetiştiremediği gibi at ithal eder duruma geldiği de görülmektedir.

Macaristan ve Balkanların yanı sıra Kırım ile Kafkasya'nın da kaybedilmesinin faturası aslında sadece toprak kaybı ile sınırlı kalmamıştır. Çünkü bu bölgelerdeki atçılık faaliyetleri Osmanlı'nın rakipleri Avusturya ve Rusya'nın eline geçmiştir. Bunların yanı sıra Mısır'ın yönetimindeki değişiklik ile Osmanlı atçılığına bir darbe daha vurulmuştur.⁵

Osmanlı at yetiştiriciliğinde remont depoları kurulmadan önce Hayvanat Çiftlikleri'nin kurulduğu bilinmektedir. Bu çiftlikler, Avrupa'da kurulan modern haralara örnektir.⁶ Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında ordu içerisinde süvari birliklerinin yetersizliği ile lojistik aksaklıkların meydana gelmesinden dolayı Osmanlı hükümeti, bu sorunu çözmek için girişimlerde bulunmuştur. Bunun akabinde de askeri çiftliklerin yeniden teşkilatlandırılma süreci

⁴ Seda Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 2.

⁵ Tolga Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2020, s. 27.

⁶ Sevim Erdem, "Dicle Nehri Vadisinde At ve Beygir Cinsinin Islahına Yönelik Kurulan Bir Çiftlik: Harnini/Kharnini Çiftliği", **İstem Dergisi**, Sayı: 32, (2018), s. 331.

başlamıştır. Devlete ait bir süredir atıl durumda olan çiftlikler, Hara-i Hümayunlar Nezareti adı altında toplamaya karar vermiştir.⁷

Fakat ilerleyen süreç içerisinde halktan at temin edilmesinde yaşanan problemler ve çiftliklerin organizasyonunda yaşanan aksaklıklar nedeniyle Osmanlı Devleti, at ithal eder duruma gelmiştir. Kısacası bu çiftliklerin de çare olmadığı görülmüştür.⁸ İlerleyen süreç içerisinde Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa önderliğinde, Maliye Nezareti'ne devredilen haralar tekrar geri istenmiştir. Ziraat Nezareti kendisiyle alakalı olan bu isteğe karşı çıkmasına rağmen buraların hara yerine, “*Aygır Depoları*” kurulmasının daha faydalı olacağını bildirmiştir. Fakat Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, daha kesin çözüm ve net sonuçların alınması gerektiğini düşünerek 1912 yılında Hara idaresi altında remont depolarının kurulmasına karar vermiştir.⁹ Aslında Remont teşkilatının temeli, 30 Mart 1899'da askeri reformların düzenlenmesi ile atılmıştır. Fakat etkin bir yapıya kavuşması II. Meşrutiyetten sonra olmuştur.¹⁰ II. Meşrutiyetin ilanından sonraki süreçte çiftliklerin devri ve aygır ile remont depoları, ordunun at ihtiyacını karşılamak için kurulan en önemli organizasyonların başında gelmektedir. Remont, yedek at anlamında ordunun at eksikliğini karşılamak ve yerel kaynaklar ile ordunun at ihtiyacını karşılayan birim olarak tanımlanmaktadır.¹¹

⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 133,134.

⁸ Erdem, “Diele Nehri Vadisinde At ve Beygir Cinsinin Islahına Yönelik Kurulan Bir Çiftlik: Harnini/Kharnini Çiftliği”, s. 331.

⁹ Erdem, “Diele Nehri Vadisinde At ve Beygir Cinsinin Islahına Yönelik Kurulan Bir Çiftlik: Harnini/Kharnini Çiftliği”, s. 331,332.

¹⁰ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 44.

¹¹ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 217, 218.

BİRİNCİ BÖLÜM

REMONT DEPOLARINDAN ÖNCE AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE ASKERÎ ÇİFTLİKLER

1.1. Osmanlı Döneminde At Yetiştiriciliği

Osmanlı döneminde at yetiştiriciliğinin, uzun bir döneme tekabül etmekle birlikte kapsamlı ve bir o kadar da önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle konunun daha anlaşılır olabilmesi için tezin konusunu da oluşturan, “*Osmanlı At Yetiştiriciliğinde Remont Depoları*” gibi ya da Hara ve Çiftliklere geçmeden önce, kapıkulu ve tımarlı sipahilerinden bahsetmek gerek çünkü ileride kurulacak olan Miri Ahırlar, Çiftlikler, Haralar ve Remont Depoları gibi planlı ve programlı bir şekilde kurulacak olan teşkilatların temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz.

Osmanlı Devleti’nin uzun yıllar varlığını sürdürmesindeki en önemli etkenlerin başında ordusu gelmektedir. Süvari birlikleri de ordunun içerisinde bulunan önemli birliklerden biridir. Süvari birliğinin oluşmasında da at ön plana çıkmaktadır. Orduda ve süvari birliğinde kullanılacak atların temininde Anadolu’da yaşayan göçebe Türkmenlerden miras kalan yetiştiricilik yöntemleri etkili olmuştur. 19. yüzyıla kadar Osmanlı’da at ve atçılık ile ilgili büyük problemler yaşanmamıştır.

Bilindiği üzere klasik Osmanlı ordusunu meydana getiren iki temel unsur vardır: kapıkulu askerleri ve tımarlı sipahileri. Kapıkulu askerleri, direkt padişaha bağlıdır ve bu sebeple idarede etkili oldukları bilinmektedir. Kapıkulu askerleri, gayrimüslim tebaadan devşirme yoluyla kazandırılmıştır. Bu askerlerin önemli bir bölümünü de süvari askerleri oluşturmaktadır. 16. yüzyıl sonlarına doğru ise sayılarının 40 bine ulaştığı bildirilmektedir.¹¹

Tımarlı sipahileri klasik dönem Osmanlı eyalet kuvvetlerinin büyük ve önemli bir bölümünü meydana getirmektedir. Tımarlı sipahileri, savaş veya sefer zamanında orduya katılmak gibi başlıca önemli görevleri vardır. Savaş dışında ise taşrada sorumlu oldukları bölgelerde devletin toprak politikasını kontrol etmektedirler. Tımarlı sipahilerinden “*sahib-i arz*”, “*sahib-i raiyyet*” gibi isimler ile kaynaklarda

¹¹ Tan, *Osmanlı Devleti’nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 3.

bahsedilse de sahiplik bir durum yoktur. Tımarlı sipahisine verilen toprak kendisine ait değildir hatta sorumlu olduğu topraklar üzerinde yaşayan çiftçi reayanın da sahibi ya da efendisi değildir. Sipahilere teslim edilen tımar arazileri Osmanlı toprak sisteminin devamlılığına katkı sağlamaktadır. Tımar sahibi kendisi ve kendisi ile birlikte savaşa gidecek askerlerin masraflarını bu arazilerin işletilmesi sayesinde karşılamaktadır. Bu sayede sipahiler; at, silah gibi savaşta kullanılacak gerekli ihtiyaçları temin etmektedirler. Savaşın olmadığı dönemlerde ise tarımsal üretimlerin güvenli bir şekilde yapılması ve bölgenin asayişini sağlamakla görevlidirler.¹² Tımarlı sipahilerin sayıları, 1527-1528 yıllarında seksen bin civarındadır. Osmanlı at yetiştiriciliğinde planlı ve programlı at yetiştiriciliğinin temelleri hayvanat ocakları ve İstabl-ı Âmire ile başlamıştır.

İhsan Abidin, “*Osmanlı Atları*” adlı eserinde sınırlı da olsa edindiğimiz bilgiye göre; Defter-i Hakanî kayıtlarında 19 tane hayvanât ocağından bahsetmektedir. Bu ocaklar Osmanlı'nın kuruluş yıllarındaki at ıslahı ve yetiştiriciliği için oldukça önemlidir çünkü ileride kurulacak olan çiftlik ve depolara da yol gösterici olmuştur. Özgün bir yapıda olan bu ocaklarda; Rus, Buğdan, Arap, Acem atlarından yapılan melezlemeler sonucunda orduya daha kaliteli atlar kazandırılması planlanmıştır. Hilmi Dilgimen'den edindiğimiz bilgiye göre ise Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'nun farklı bölgelerinde yerel İstabl-ı Âmireler (Miri Ahır) açılmıştır. Bu İstabl-ı Âmirelerde ocaklardan gönderilen atlar muhafaza edilmiştir. Başta Balkan coğrafyasında Filibe, Dimetoka, Selanik, Edirne gibi büyük merkezlerde bulunan ocakların görevi ise özel yetiştirilmiş at ve cins atlar bularak, orduya daha kaliteli atlar kazandırmak adına İstabl-ı Âmirelere gönderilmektedir.¹³

1.2. Mirî Ahır (İstabl-ı Âmire)

Has Ahır, padişah ve saraya tâbi olan fertlere ait hayvanların bulunduğu yerdir. Bu teşkilat Osmanlıya, Selçuklulardan miras kalmıştır. Osmanlı'nın ilk başkenti olan Bursa ve burada bulunan saraydaki İstabl-ı Âmire hakkında yeterli bilgi yoktur. Fakat Edirne'de bulunan Has Ahır, İstanbul'un fethinden sonra da faaliyetine devam

¹² Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Orhan Kurmuş, “Klasik Düzendeki Osmanlı Taşrasında Sipahi Olmak”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 37, (2022), s. 424.

¹³ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 3,4.

etmiştir. İlerleyen süreç içerisinde ise İstanbul'un başkent olmasından sonra başta Topkapı Sarayı olmak üzere şehrin birçok yerine Has Ahırlar inşa edilmiştir. Arşiv belgelerinden edinilen bilgiye göre, 1478'de II. Mehmed (Fatih) zamanında faaliyette olduğu görülmektedir. İlerleyen süreç içerisinde bu teşkilatların büyüyerek yenilerinin kurulduğu görülmektedir. Bu teşkilatların merkezi Topkapı Sarayı'nın ikinci kapısından giriş yapıldıktan sonra sol tarafta olan yerdir. Buraya ilave olarak kurulan diğer ahırlar arasında Ahırkapı bölgesinde bulunan Şadırvan, Sakalar, Kadırga Limanı, Tersâne-i Âmire Divanhanesi, Edirne ve Yanbolu, Dâver Paşa Kışla-yı Hümâyûnu, Yerebatan'daki kış ahırları gibi ahırlar bulunmaktadır. Bu ahırlarda atlardan başka deve, katır gibi ağır yük işlerinde kullanılacak hayvanlar da mevcuttur. Bunlar kapalı alanlardaki faaliyetlerdir.¹⁴

1.2.1. Açık Alanda Yapılan Faaliyetler

Has ahırda yetiştirilen atlar için Emlak-ı Hümayun kontrolünde bulunan meralar, çayırılık ve kışlak alanları ise teşkilatın açık alanda yapılan faaliyetlerindedir. Buralarda yapılan faaliyetler oldukça önemlidir çünkü bu bölgelerde arpa, saman, kuru veya taze otlar; yetiştirilen atların yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması açısından değerlidir. Emlak-ı Hümayun kontrolü altında olan bu topraklar (mera, çayır, koru) işletilmesi için yerleşim yerlerine yakın olan kaza ya da köylerde yaşayan ahaliye tahsis edilmiş ve karşılığında ise buralarda görev yapan ahali vergiden muaf tutulmuştur. Bu arazilerde işleyişin akışını bozacak her türlü probleme karşı hükümet taviz vermemiştir. İlerleyen süreç içerisinde teşkilatın bu bölümünde büyüme gerçekleşmiş ve “*mübayaa komisyonları*” aracılığı ile İstabl-ı Amire teşkilatına at tedariki gerçekleştirilmiştir.¹⁵

Hükümetin arazi tahsis edilmesi ile ilgili yaşanabilecek sorunlara taviz vermemekle birlikte satın alma komisyonları aracılığı ile ahalden satın alınan atlar için de zorluk yaşanılmaması için çaba sarf ettiğini resmi yazışmalardan öğrenmekteyiz. 1912 yılına ait resmi yazıda ahalden satın alınacak atların sayıları ve hangi bölgelerde olduklarının tespit edilmesi, bu bilgilerin doğruluğu onaylandıktan sonra ise hayvanların muayene ve satın alma işlemleri esnasında ahaliye zorluk çıkartılmadan

¹⁴ Özlü, Zeynel, “İstabl-ı Âmire’de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Bazı Notlar”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 32, (2010), s. 156.

¹⁵ Tan, *Osmanlı Devleti’nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 6,7.

satın alınan atların, orduya sevk edilmesi istenmektedir.¹⁶ Ayrıca, Remont komisyonlarının ihtiyacı olan yardım ve kolaylığın diğer görevli memurlarca yerine getirilmesi Harbiye Nezareti tarafından yazı ile bildirilmiştir.¹⁷

16. yüzyıl ortalarına gelindiğinde İstabl-ı Âmire'ye ait at, katır, deve gibi hayvanların sayısının 15.219 olduğu bildirilmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise 1879-1880 yıllarında bu sayının 1652'ye düştüğü bildirilmiştir. Bunun sebebi savaşlar ve atlara ihtiyaç olan birimlere sevk edilen hayvanların sağlıklı bir şekilde geri dönmemesine bağlanılmakla beraber asıl sorunun, 1860 sonrası atçılık faaliyetleri ile ilgili yapılan düzenlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Zehra Tan'a göre, İstabl-ı Âmire'nin ordu için at yetiştirmek gibi başlıca sorumluluğu önce âskeri çiftliklere, 20. yüzyıl başlarında da remont depolarına devredilmiştir. İlerleyen süreç içerisinde İstabl-ı Âmire'nin damızlık birimleri kullanılsa da İstabl-ı Âmire, ordu için at yetiştiriciliği konusunda merkezi konumunu kaybetmiştir.¹⁸

1.3. Yundcu ve Taycı Teşkilatı

Yundcular, Hassa Ordusuna kaliteli kısraklar yetiştiren teşkilatın bir parçasıdır. Kaliteli kısraklar yetiştirmek için kısrakların bakımının iyi yapılması gerekmektedir. Yaz aylarında serbest bir şekilde dolaşan ama kış aylarında tavlalara çekilen kısrakların ahır, yayla ve kışlak işleri yundcular tarafından yapılmaktadır. Yundcu ocaklarının Edirne, Filibe, Gümölcine'de olduğu bilinmektedir. Ocak haline getirilmemiş olan yundcular ise müselleme teşkilatına bağlı bir şekilde bireysel olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu sebeple yundculara ülkenin birçok bölgesinde rastlanmaktadır.¹⁹

Taycılık teşkilatı, İstabl-ı Âmire'ye bağlı olarak günümüzde Eskişehir, Kütahya, Bilecik ve Ankara'nın batısından itibaren bu coğrafyada meydana gelmiştir. DİNÇEÇ'e göre, bu bölgeler tesadüf olarak seçilmemiştir. Çünkü 18. yüzyılda da faaliyet gösteren Sultanönü Sancağı ve çevresinin, dönemin başkenti olan payitahta yani İstanbul'a yakın olması sebebiyle burada yetiştirilen atların sevkîyatının kolay yapıldığı ve Anadolu'nun geçiş güzergahı üzerinde ulaşımının kolay olduğu

¹⁶ BOA, DH, İD, 100/7, s. 1, 20. 06. 1332.

¹⁷ DH, MB, HPS, 145/4, s. 1, 05. 04. 1330.

¹⁸ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 8.

¹⁹ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 8.

düşünülmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle bölgede yeni cins atların üretimi ve eğitimi yapılmaktadır. Atların antrenman alanları dışında, sağlıklı beslenmeleri için doğal çayırliklar mevcuttur. Atların doğum ve iğdiş gibi önemli dönemlerinde bölge ikliminin aşırı soğuk ve sıcak olmaması da ayrıca bir etkidir.²⁰

Taycılar, yıl boyu atlar ile ilgilenmekteydiler ve bunun karşılığında örfi vergilerden muaf tutulmuşlardır. Taycılık birimi, idari yönden İstabl-ı Âmire'ye bağlıdır. Askerî açıdan ise ordunun içerisinde geri hizmet birliğini oluşturan Müsellem adı verilen bölüklere bağlıdır. Taycı yazımı, yundcuların bağlı olduğu müsellemler yazımı ile paralel tarihlerde başlamıştır. 1492'de II. Bayezid döneminde yeniden düzenlenerek Tay ocaklarının İnönü civarına toplatılması için girişimlerde bulunulmuş, 1502'de de bu gerçekleştirilmiştir.²¹ Bu doğrultuda hizmetlerin, görevlerinin içeriği ve sınırları kanunnamelerle belirtilmiştir. Hizmetler, yaz ve kış olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İşlerin en yoğun olduğu dönem ise bahar aylarıdır. Bahar aylarında, otlak alanların sulanması, su bentlerinin doldurulması, otlak ve çimenlik bölgelerinin korunması, otlak alanların biçilip kurutulması, narh-ı cari ile saman alınması, tayların bakımı, su kanalları açılarak tayların ve çayırlik alanların sulanması, atların bir arada durması için çit yapımı ve yavru atlar için “tokat” adı verilen yerler inşa etmek gibi işler; taycılar, korucular, güdücüler, hendekçiler arasında paylaşılarak yapılmıştır. Taycılar için atların çiftleşme dönemlerinde hassa aygırları ile özel olarak ilgilenmeleri kanunnamede özellikle belirtilmiştir. Bunun sağlıklı at neslinin devamı için gerekli olduğunu düşünmüşlerdir.²²

Taycılık teşkilatı, neredeyse Osmanlı'nın kuruluşu ile paralel bir dönemde başlamış, 18. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Daha sonra da Osmanlı'nın, 18. ve 19. yüzyılda özellikle taşrada otoritesini ayanlara karşı kaybetmesi ile yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Sultanönü sancağına bağlı taycı köyler başta olmak üzere birçok gölgede güçlü, otoriter ayanların kontrolüne geçen birimler olmuştur. Abdullah Bey (Lakabı Kumarcı), zorunlu iskân politikası doğrultusunda bu bölgeye (çifteler) yerleştirilmiştir. Kardeşi Memiş Ağa ise İnönü'ye yerleştirilmiş ve ilerleyen zaman içerisinde bu bölgelerde otoriter bir güç haline gelmişlerdir. Çiftelerde otoriteyi eline

²⁰ Dengeç, E. (2016) “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sarayına At Temini: “Taycılık Teşkilatı”. Muhammed Ceyhan, Hatice Oruç (Ed.). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi (Yılmaz Kurt Armağanı)*, s. 261, 262. Ankara: Akçadağ Yayınları.

²¹ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 9.

²² Dengeç, E. agt, s. 265.

alan Kumarcı Abdullah, bir süre sonra Sultanönü ayanı seçilmiştir. Kumarcı Abdullah, kardeşi ile birlikte buldukları bölgelerdeki toprakları satın alarak bölgede bulunan taycı ocaklarının özelleşmesi nedeniyle bu ocakların zaman içerisinde ortadan kalkmasına yol açmıştır. Bölgede at yetiştiriciliği geleneği devam etse de Kumarcı Abdullah ve kardeşi bertaraf edildikten sonra çiftlik arazileri devletin kontrolüne geçmiştir.²³

1.4. Askerî Çiftliklerin Kuruluş Süreci

Önceki konularda bahsedildiği üzere ordunun at ihtiyacı, saraya bağlı İstabl-ı Âmire, Taycı ve Yundcu teşkilatları vasıtasıyla karşılanmıştır. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde bu teşkilatlar, ordunun at ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir.

Askeri çiftliklerin kuruluşuna giden yoldaki bir diğer etken ise tımar sisteminin bozulmasıdır. Çünkü bu sistem sayesinde savaş dönemlerinde orduya nitelikli bir şekilde at, asker, iaşe ve bütün lojistik sisteminin temin edildiği bilinmektedir. Tımarlı sipahiler, savaş dönemlerinin dışında ise buldukları bölgenin asayişinden sorumludurlar. Bölgenin asayışı dışında ziraat ile meşgul oldukları bilinmektedir. Tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte bu kaynaklar ortadan kalkmıştır.²⁴

Diğer bir neden ise Kırım Savaşı'ndan sonra ordunun at ihtiyacını karşılamak için 1864 senesinde 5900 at satın alınmıştır. İç piyasadan ve dışarıdan ithal edilerek alınan bu atlar, Kırım Savaşı'ndan sonra en büyük alım olmuştur. 5900 atın 2900'ü iç piyasadan temin edilerek IV, V, VI. ordulara teslim edilmiştir. Geriye kalan 3000 atı ise Macaristan'dan, I, II, III. ordular için satın alınacaktır.²⁵

İlerleyen süreç içerisinde de hükümet, ordunun at ihtiyacını ithal ederek devam etmiştir. Takip edilen bu politika, zaman içerisinde Osmanlı hazinesinde büyük açıklar vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1860'lardan itibaren yerli kaynaklar ile tekrar at üretim ve ıslah çalışmalarına başlanılmıştır.²⁶

İlk olarak ordunun at ihtiyacı konusu ordu ve askeri konularda danışma kurulu olan Dâr-ı Şurâ-yı Askerî'ye sevk edilmiştir. Dâr-ı Şurâ-yı Askerî'ye de ordunun at

²³ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 9, 10.

²⁴ Ruşen Çetinkaya, *Sultansuyu Harası (1865-1909)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 11.

²⁵ Akay, *Osmanlı Ordusunda At*, s. 82.

²⁶ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 17.

ihtiyacını nitelikli ve devamlılığı olan kurumların inşa etmesi ile bu sorunun ortadan kalkacağı kanaatine varmıştır. Burada Çifteler çiftliği örnek gösterilerek, bundan yola çıkılmıştır. Yapılan bu tespitle, kurulacak olan teşkilatın uzun bir süreye ve bunun yanında işinde uzman olanlar ile beraber ordunun ihtiyacına göre nitelikli at yetiştirilmesine karar verilmiştir. Askerî çiftliklerin kuruluş kararı, 23 Kasım 1863 tarihinde onaylanmıştır.²⁷

1.5. Çifteler Çiftliği

Çifteler'in temelleri 18. yüzyıla dayanmaktadır. Ayanlığın hüküm sürdüğü dönemde Kumarcı Abdullah'a ait olan bu çiftlik II. Mahmud'un ayanlığı kaldırmasıyla birlikte bölge, müsadere edilerek mirîye geçmiştir. 1832 yılına kadar kahyalar tarafından yönetilse de daha sonra merkezden atanan baytar veya süvari sınıfından olan yönetici ve müdürler seçilmiştir. II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı ile Tımar sisteminin tasfiyesini yaptıktan sonra yeni kurulacak olan ordunun at ihtiyacını karşılamak için de modern haraların kurulmasına başlanmıştır. Bu doğrultuda Çifteler, ilk hara olarak kurulmuştur. Yine ordunun at ihtiyacını karşılamak için ordunun bulunduğu bölgelerde hayvancılığın gelişimi ile hayvanların ıslahı için doğu bölgelerinde Malatya, Sultansuyu, Bağdat, Vezîriye, Adana Çukurova Çiftliği haraları inşa edilmiştir.²⁸

II. Abdülhamid, 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Savaşını kaybetmesinin ardından tekrar devletini ve ordusunu toparlayabilmek için harekete geçmiştir. Bu doğrultuda ordunun at ihtiyacı için çiftlik meselesine de önem vermiş, "Hara-yı Hümayunlar Nezareti" adlı devlete ait bir kurum meydana getirilmiştir. Çifteler Çiftliği, bu nezarete bağlanarak yeniden yapılandırılmıştır. İlerleyen süreç içerisinde de Mahmudiye, Hamidiye, Aziziye (Esenbel), Tatar Höyük (Ertuğrul), Mandıra, Eminekini, Ağidere, İhsaniye ve yeniden yapılandırma kapsamında Kütahya'da bulunan askerî alan da kışlak olarak faaliyete geçirilmiştir.²⁹

Çifteler'in arazisi Sakarya nehrinin suladığı verimli topraklar üzerinde, büyük bir alana sahiptir. 16.500 dönümü tarım alanı, 22.000 dönümü çayır ve mera olarak

²⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 18.

²⁸ Köksal Osman, "Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 10(2), (2009), s. 340.

²⁹ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 135.

kullanılan yaklaşık 1.800.000 dönüm araziye sahiptir. Bu arazinin yaklaşık bir milyon dönümü tarıma uygundur ve bu nedenle bölgede Rumeli ve Kafkas göçmenlerinden oluşan 32 köy meydana getirilmiştir.³⁰

Çiftlikte genellikle yerli at ırkları ve Fransız, Macar, Alman, İngiliz cinsi at ırkları üzerinden yeni, melez at cinsleri üretilmeye çalışılmıştır.³¹ Atların dışında Mısır, İsviçre, İsveç, Kırım ve Plevne'den boğalar ithal edilerek, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yanı sıra ıslah faaliyetleri de yapılmaktadır. Yetiştiricilik ve ıslah faaliyetlerinin yanı sıra, tarım ve ziraat işleri de yapılmaktadır. Çiftliğe ait 7500 dönümden fazla alanda, dönemin modern tarım aletleri kullanılarak genellikle buğday, arpa, yulaf, mısır gibi ürünler yetiştirilerek çiftlikteki hayvanların ihtiyaçları karşılanmıştır.³²

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çiftliklerin Harbiye Nezareti, Maliye Nezareti, Ziraat Bankası, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne devri konusu ve anlaşmazlıkları ortaya çıkmıştır.³³ 1910 yılına gelindiğinde ise bu sorunlara maddi imkânsızlıklar da eklenince çiftlik lağvedilmiştir. 1913 yılında emlak müfettişlerinin tespitleriyle birlikte Aziziye arazisinin Çifteler'den ayrılarak, hara olarak inşası ve kullanımını Harbiye Nezareti'ne devri kararı verilmiştir. I. Dünya Savaşı esnasında da haranın hayvan varlığı Çubuk Ovasına sevk edilmiştir.³⁴

1.6. Sultansuyu Çiftliği/Harası

Sultansuyu Çiftliği, Malatya sınırları içerisinde ve Malatya sancağının 22 km. batısında, Akçadağ (Arga) kazasında kurulmuştur. 125.000 dekarlık bir arazi üzerine kurulan, güney ve doğu taraflarından Bey Dağları ile çevrili bir coğrafi konumda olduğu görülmektedir.³⁵ Akçadağ'a bağlı Kürne ve Kürecik köylerinin aşirete bağlı olarak nüfuslarının fazla olması nedeniyle bu bölgede adaptasyon problemi ortaya çıkmıştır. Çünkü bu köylerde yaşayan halk, tarım ve ziraat ile üretim yapmadığı gibi

³⁰ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çukurova (Anavarza) Çiftlikat-ı Humayun'u Askerisi**, İstanbul, Hiperyayın, 2019, s. 16.

³¹ Tolga Akay, "19. Yüzyılda Macaristan'dan At İthalatı Ve Osmanlı Atçılığına Etkileri", **VakanüvisUluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Özel Sayı, (2021), s. 47. ³³ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, **a. g. e.**, s. 17.

³² Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, **a. g. e.**, s. 17.

³³ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 145, 146.

³⁴ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, **a. g. e.**, s. 18.

³⁵ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 157.

Malatya ve çevresindeki köyler, tüccarların yollarını keserek, mallarını ve hasatlarını gasp ederek eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Bölgede yaşayan aşiretleri kontrol altına almak isteyen Osmanlı Devleti, Müşir Derviş, İsmail Paşa gibi başarılı ve otoriter yapıya sahip liderlerin komutasında askeri birlikler sevk edilmiştir. Askeri birliklerin bölgede bulunduğu zaman dilimi içerisinde herhangi bir asayişsizlik yaşanmazken birlik, bölgeden çekildiğinde haydutluk faaliyetleri devam etmiştir. Karahan ve Kuşdoğan köyleri başta olmak üzere çevre köylerde yaşanan ahali topraklarını terk ederek Adana ve farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Malatya ve Akçadağ arasında kalan büyük toprak parçası bir süre boş kalmış, ziraat ve tarım üretimi yapılmadığı gibi bu arazi; haydutların toplanma merkezi haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, bu arazilerde tarım ve ziraat yapılamadığı için arazi-i mevat uygulaması ile arazileri devlet kontrolüne almıştır.³⁶

Bölgede yaşanan bu olumsuz hadiselerle son vermek amacıyla, arazide ziraat ve tarım yapılabilmesi için Sultansuyu Deresinden su arkları açılarak tarıma elverişli hale getirilmesi hedeflenmiştir.³⁷ Sultan Abdülaziz'in kararı ile bölgeye Çiftlik-i Hümayun kurulmasına karar verilmiş, 31 Ağustos 1865 tarihli buyruğu ile Mamûretülazîz (Elazığ³⁸) Valisi Hacı İzzet Paşa döneminde kurulmuştur. Akçadağ, Hamidiye ve Aziziye kışlalarının ortasında kaldığı için eşkıyalık faaliyetlerinde bulunamamışlardır. İlerleyen süreç içerisinde de Çiftlik yönetimi tarafından, tarım ve ziraat yapmaları için baskı yapılmış ve kazanç elde edilmiştir.³⁹

Arazinin tasarrufu için 1847 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Mamûretülazîz Valisi Mustafa Sabri Paşa, Nazif Bey (Defterdar) ve oğulları ile Tütün Gümrüğü memuru olarak görev yapan Hacı Ahmet Efendi gibi isimlerin tasarrufuna bırakılmıştır. İlerleyen süreç içerisinde çiftliğin kullanımı ve işletilmesinde suiistimaller olduğu fark edilince arazi, bu isimlerden geri alınmıştır.⁴⁰ Çiftliğin, orduya ve süvari birliklerine uygun hale getirilmesi ile bölge halkının eşkıyalık faaliyetlerinden korunması, refah seviyesinin artırılması, üretimin devamlılığı gibi nedenlerden dolayı 1888/89 yılında II. Abdülhamid'in buyruğu ile Çiftlikat-ı

³⁶ Erdem Sevim, "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 61, (2017), s. 146, 147.

³⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 158.

³⁸ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, Sistem Ofset, 2017, s. 241.

³⁹ Erdem, "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası", s. 147.

⁴⁰ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 157.

Hümayun'un adı değiştirilerek Hara-yı Hümayun olmuştur. Sultansuyu Harası, 1889/90 senesinde ihtiyaçlara göre inşa edilmiştir. IV. ordu içinde bulunan topçu ve süvari birliklerinin at ihtiyacını karşılaması görevi verilmiştir. Haranın kapladığı alan 880 bin dönümdür. İçerisinde ise Sultansuyu ve Tohma adı ile iki büyük çay/dere mevcuttur. Yine Haranın içerisinde Hamidiye ve Aziziye adında iki kışla ve 400 at kapasiteli ahırlar mevcuttur.⁴¹

Sultansuyu Harası, II. Meşrutiyetten sonra diğer Çiftlikat-ı Hümayunlarda olduğu gibi lağvedilerek Hazineye devredilmiştir. Alınan kararlar gereği Haraların, devlet eliyle işletilmesi özellikle iktisadi açıdan mümkün olmadığı ve arazilerin nahiye ahalisine kiralanması kararlaştırılmıştır. 1912 senesinde arazinin bir kısmı tekrar Harbiye Nezaretine devredilerek, Çifteler'de olduğu gibi aygır depoları olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber tekrar tartışmaya açılan çiftlik, 1924 yılında topçu alayına, 1928 yılında da Sultansuyu Harasına dönüştürülerek günümüzde de devam etmektedir.⁴²

1.7. Çukurova Çiftliği

Anavarza Çiftlik-i Hümayunu, 1892-1894 yıllarında Anavarza Ovasında yerleşimin olmadığı, boş araziler üzerinde yetiştiricilik faaliyetleri yapılmak için kurulmuştur. Çiftliğin kuruluş aşamasında bölgede Islahat Fermanı ile gayr-i müslim ya da yabancılara mal ve mülkiyet hakları gibi birtakım imtiyazlar doğrultusunda, 1860 yıllarında başlayan Ermeni kökenli bireyler tarafından iskân edildiği görülmektedir. Bu durumun giderek artması sonucunda 1880-1885 yılları arasında Adana valisi olan Abidin Paşa önderliğinde yerli ahaliyi topraklandırma çalışmaları başlatılmıştır. Ayrıca 1890 yıllarından itibaren de Anavarza bölgesindeki otlak alanlar hükümet kontrolü altına alınarak askerler ile korunmuştur. İlerleyen süreç içerisinde bu arazilerin atçılık faaliyetleri çerçevesinde daha da genişleyerek büyüdüğü görülmektedir. 1894 yılında II. Abdülhamid'in buyruğu ile Anavarza Kalesinden başlayarak Savrun, Sunbas, Ceyhan'ın kıyıları ve bataklık alanların Yumurtalık, Karakaş, Yüreğir Ovası'na kadar olan büyük ve geniş arazileri kapsadığı görülmektedir.⁴³

⁴¹ Erdem, "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası", s. 148.

⁴² Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, a. g. e., s. 19.

⁴³ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 160.

Çukurova Çiftliği, kuruluş tarihi net olmamakla birlikte 1890'lerden itibaren Anavarza bölgesinde mirî arazi üzerinde hayvan yetiştirmek için kullanılmaya başlanmıştır. 25 Eylül 1898 yılında Seraskerlik makamı cins atların yetiştirilmesi amacıyla Anavarza ve Adalı bölgelerine yapılması amaçlanan Çiftlikat-1 Hümayun için ne kadar öşür gerektiğinin hesaplanmasını talep etmiştir. Çünkü arazinin ıslahı, arazi üzerine inşa edilecek yapılar, yetiştirilmesi ve ıslah edilmesi planlanan atların satın alınması gibi bunların hepsi aşar vergisi ile yapılacaktı. 28 Mart 1899 yılında 136.861 kuruş 30 para olarak hesaplanmıştır. Bu tarihten sonra belgelerde Çukurova Çiftlikat-1 Hümayun olarak bahsedilmesi sebebiyle fiilen bu tarihte kurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Çiftlik, 1.100.000 dönümlük arazide kurulmuş ve Mercimek Köyü merkez olarak kabul edilen Anavarza kısmını Yılan kalesinden başlayarak, Yüreğir Ovasına kadar ulaşan ve büyük çoğunluğunu bataklık alanların oluşturduğu tarıma kapalı, muhacir köyleri meydana getirmektedir. Karataş'a yakın olan Adalı arazileri ise tarıma daha elverişli topraklara sahiptir.⁴⁴

Çukurova Çiftliği'nin kısarak ihtiyacı Sultansuyu, Çifteler Çiftliği ve Uzunyayla'dan alınan atlar ile temin edilmiştir. Aygır ihtiyacı ise Arap, yerli at cinsleri ve Çifteler Çiftliği'nden Macar atları ile temin edilmiştir. 1908 yılından önce Çiftlik'te 200'e yakın at olduğu bilinmektedir. Ayrıca Çiftliğin gelir sağlaması amacıyla sınırlı sayıda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yapılmıştır. 1908'de Çiftliğe, Sükyas Efendi adında bir gayrimüslim müdür olarak atanmıştır. Bu süreçte buharlı makineler satın alınarak at yetiştiriciliğinden çok tarım ve ziraat işlerine çaba harcanmıştır. Bu sebeple Çiftliğin kısa sürede zarar etmeye başladığı görülmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra diğer çiftlikler gibi Çukurova Çiftliği de lağvedilmiştir. Çiftlik, 1911'de Osmanlı'nın aldığı borçlara binaen Fransız Şirketler grubuna kiralanmıştır.⁴⁵

1.8. Hamra Çiftliği

Hamra Çiftliği, Halep vilayeti sınırları içerisinde Adana ve Halep Fevkalade Kumandanı Ali Muhsin Paşa'nın gayretleri sonucunda kurulmuştur. 1902 senesinde II. Abdülhamid'in buyruğu ile Hamra çayırлары ve bölgeye yakın arazilerin askeri yönetim ile yetiştiricilik faaliyetlerinin yapılmasına karar verilmiştir.⁴⁶ Hamra

⁴⁴ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, a. g. e., s. 22, 23.

⁴⁵ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 161.

⁴⁶ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, a. g. e., s. 20.

Çiftliği'nin ordu namına devredildiğinde yaşanabilecek problemlerin önüne geçmek adına sınırlarının harita ile belirtilmesi istenmiştir. 29 Nisan 1902 tarihli bildiriye, çiftliğe temin edilecek atlar bölgede bazı haydutluk faaliyetleri yapan aşiretlerden müsadere usulü ile ve ahaliden satın alınacak atlar ile belirtilmiş ve bölgede etkili yetiştiricilik faaliyetleri başlamıştır. Fakat Çiftliğin kuruluş aşamasında etkili olan Muhsin Paşa'nın çiftliğin kuruluşundan kısa süre sonra hayatını kaybetmesi ile çiftliğin idare mekanizması, ıslah, üretim gibi faaliyetlerinde büyük aksaklıklar meydana gelmiştir. Çiftlik, ıslah ve üretim faaliyetlerine devam etsin diye 1904'ün Nisan ayında Serasker Rıza Paşa önderliğinde Çiftlikat-ı Humayun-u Askerî Nezareti'ne bağlanmıştır.⁴⁷

Çiftliğin at yetiştiriciliği alanında geliştirilmesi için bölgede bulunan arazilerin detaylı bir inceleme ile 1905 yılında haritası hazırlanmıştır. Seraskerlik makamınca çiftliğin Haraya dönüştürülmesi kararınca 1907 yılında Hama sancağına bağlı olan Rahibe ve Sunirahibe mezraları çiftliğe dahil edilmiştir.⁴⁸ 1912 yılında alınan karar gereği çiftlik, Remont deposuna dönüştürülmüş ise de bu ancak 1914 yılında mümkün olabilmıştır. Remont depolarının kurulması ile çiftlik, remont depolarına dönüştürülmüştür. Çukurova Çiftliği'ne bağlı Adalı bölgesinde bulunan atlar, bölgenin kötü iklim şartları gereği lağvedilmiş ve burada bulunan atlar Hamra'ya sevk edilmiştir.⁴⁹

Hamra Çiftliği ile ilgili bölgenin yapısı, at sayıları gibi bilgilerin yetersiz olduğu bilinmektedir. Elde edilen bilgiler sonucunda karayolu ve demiryolu bağlantısının kurulamaması, yaz aylarında çiftliğin bulunduğu konum +40 °C ve zaman zaman da bu sıcaklığın üstünde olduğu bir iklime sahiptir. Çiftlikte bulunan atlar için çayırılık araziler ve sulak alanların mevcut olduğu bilinmektedir. Çiftliğin kuruluş dönemlerinde 10-12 Arap cinsi aygırları ve 200 civarı kısrak olduğu bilinmektedir. Çiftliğin oldukça düşük olan at kadrosuna başta Çifteler olmak üzere diğer çiftliklerden zaman zaman takviye yapılmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 162.

⁴⁸ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, **a. g. e.**, s. 19.

⁴⁹ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 163.

⁵⁰ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 163.

1.9. Veziriye Çiftliği

Veziriye Çiftliği, Bağdat'ın kuzeydoğusunda 1893 yılında II. Abdülhamid'in⁵¹ emri ile Horasan Kazası sınırları içerisinde kurulmuştur. Horasan, Diyale Nehrine yakın olmasından dolayı oldukça verimli topraklara sahiptir. Veziriye Çiftliği de Horasan'a bağlı Halis Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Horasan'ın kuzey ve batı tarafına doğru uzayan köyün toprakları, Diyale Nehri'nden ayrılan Halis Cetveli aracılığı ile sulanmaktadır. Cetvel aracılığı ile Mafrak bölgesine kadar tek bir hat üzerinde ilerlediği tespit edilmiştir. Nehir, Mafrak bölgesinde ikiye ayrılarak doğu ve batı yönüne doğru uzanmaktadır. Doğu yönünde baştan ortaya kadar olan bölüme Müşiriye, kalan son bölüm de Veziriye adını almıştır. Çiftlik, Diyale suları ile sulanmaktadır. Fakat bölgeye suyun ulaşmasına rağmen 20. yüzyıl başlarına kadar çiftliğin arazisi ve meraların bitki örtüsü uygun hale getirilememiştir. Bu yüzden çiftliğin hayvanları Bakuba, Horasan, Lokmaniye meralarını kullanmışlardır.⁵² Çiftlikte, genellikle Arap atlarının yetiştirildiği ve 400'e yakın at ahırları kapasitesinin olduğu tespit edilmiştir.⁵³ Veziriye Çiftliği, bulunduğu konumu itibarı ile oldukça önemlidir. Çünkü Irak bölgesinin Arap atı yetiştiriciliğinde merkezi yerlerden biri olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Veziriye Çiftliği'nden Çifteler, Çukurova, Sultansuyu gibi diğer çiftliklere de Arap atı sevkiyatı yapılmıştır.⁵⁴

Çiftlik, 1901 senesinde askeriyenin girişimleri ile Horasan'a bağlı Osmaniye topraklarını da sınırlarına katarak büyümeye ve gelişmeye devam etmiştir. Fakat bu gelişme ve büyüme II. Meşrutiyetin ilanı ile durmuş, bütün çiftlikler gibi Maliye Nezareti'nin yönetimine devredilmiştir. Maliye Nezareti'ne devredilmesinden sonraki süreçte ise çiftliği, ziraat ve tarım işletmesine dönüştürme girişimleri olsa da 1913 senesinde çiftliğin yönetimi ve akıbeti tekrar ele alınarak Veziriye Remont deposu olarak devam etmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu karar yürürlüğe girmemiş, bölgenin yetiştiricilik faaliyetlerine uygun olmadığı kararı alınmıştır. Çiftliğin

⁵¹ Erdal Çiftçi, "Ordunun At Gücünü Geliştirmek: Bir Askerî Çiftlik Olarak Bağdat Veziriye Çiftlikat-ı Hümayunu (1893-1913)" *Asya Studies*, Sayı: 23, (2023), s. 216.

⁵² Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 163, 164.

⁵³ Erhan Alpaslan, Toroshan Özdamar, *a. g. e.*, s. 20.

⁵⁴ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 164.

lağvedilmesi kararı alınarak, çiftlikte bulunan atlar ve malzemeler Harbine remont deposuna sevk edilmiştir.⁵⁵

⁵⁵ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 164.

II. BÖLÜM

OSMANLI AT YETİŞTİRİCİLİĞİNDE REMONT DEPOLARI

2.1. Remont Depolarından Önce Aygır Depoları

Remont depoları ve aygır depoları, 19. yüzyıl ortalarından itibaren aynı dönemde başlayan ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olan kuruluşlardır. 1889 yılında Osmanlı Devleti'nde hayvanların ve ehil kuşların cinslerinin ıslahı ve sayılarının arttırılması ile ilgili kararname layihası hazırlanmıştır. Kararnamede 3 vilayette kurulacak aygır depoları ile at ıslahının icrası yöntemi planlanmıştır. Layihada, Osmanlı Devleti'nde at yetiştiriciliğinin üç esas kıstas üzerinde yükselmesi önerilmiştir. Bunlardan birincisi, sayıları azalmış olan Asya ırkına mensup at cinsinin “kadiminin” ıslahı. İkincisi, büyük boyutta bargir yetiştirilmesi. Üçüncüsü de yerli cinslerin, en iyileri ile yabancı atların en faydalı olanlarının tedarik edilerek, bunların içinden kaliteli ve sağlıklı olanları yabancı kısraklar ile Arap aygırlarının çiftleştirilmesi suretiyle tay elde edilmesidir. Her iki surette de alınacak yavruları, mensup oldukları cinsi bozmaksızın büyütmek için ana ve babalarının bulunduğu, uygun şartlarda bir numune harası tesisi. Kadim cinse ulaşabilmek ve cinsin ıslahı için Asya ırkından Arap atlarıyla birleşme esas alınacağından şimdilik Bursa, Sivas ve Konya vilayetlerinde birer aygır deposu teşkil olunacaktır. Bu depolarda âlâ cinsten 30 baş aygır ile ester yetiştirme için de onar baş Suriye aygır merkepleri bulundurulacağı gibi ahaliye büyük çapta at yetiştirmeyi fiilen göstermek üzere Macar ve Polonez cinslerinden 10 kısrağ ile 1 aygır bulundurulacaktır. Fakat 1889 yılında hazırlanan bu nizamname planlandığı gibi uygulamaya geçmemiştir.⁵⁶

II. Meşrutiyet'ten sonra uygulanmaya başlanan aygır depoları planına göre, askeri çiftliklerin yerine değil de yanına iskân edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat dönemin bürokratik kararları neticesinde kapanan askeri çiftlikler yerine aygır depoları, cins atların ıslahı ve çoğaltılmasına yönelik temel uygulama olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁷

1905 yılında Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıyla her çiftlikte inşa edilen bu aygır depolarına iyi cins aygırlar gönderilmiştir. Bu aygırlar, atların izdivaç mevsimlerinde Bursa, Ankara, Sivas, Elâzığ vilayetlerine gönderilmiş

⁵⁶ BOA, Y.PRK.AZJ, 15/78, s.1, 29.12.1306.

⁵⁷ Akay, *Osmanlı Ordusunda At*, s. 212.

ve ahalice, fevkalade rağbet gösterilerek ahalinin elinde bulunan kısraklar ile izdivaç ettirilmiştir. Her geçen yıl izdivaç ettirilen kısrakların sayısı artmış ve bu sene (1905) bin civarını bulmuştur. Fakat çiftlik gelirlerinin yetersizliği nedeniyle vilayetlere gönderilecek bu aygırların izdivaç mevsimleri zamanında yem ve yiyeceklerinin mahalli belediye sandıklarından karşılanması mecburiyeti hasıl olmuştur. Her kasabaya gönderilecek bir veya iki aygırın cüzi miktara bağlı olacak masrafları, belediye sandıklarının tesviye etmemek maksadıyla bazı belediye meclisleri tarafından aygırlara önem gösterilmemesi ve bazılarınca masrafları belediye sandıklarından karşılanarak kısrak sahiplerinden izdivaç mukabili ücret alınması istendiği ancak ahalinin buna rağbet göstermediği bildirilmiştir. Cins atların ıslahı için Avrupa'dan birçok aygır getirtilerek, çiftlikler için birçok masraf yapıldığı ve aygır gönderilen mahallerde aygırların masraflarının mahalli idarelerce karşılanması ve halktan ücret alınmaması bildirilmiştir.⁵⁸

2.2. Remont Depolarının Kuruluşu ve Yapısı

Remont depolarının kuruluş süreci uzun süredir devam eden ve bir türlü çözüme kavuşturulamayan ordunun at ihtiyacı sorununu çözmek adına, 1897 yılında Komisyon-ı Askerî tarafından ele alınan kararlar neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Komisyonda Serasker Rıza Paşa, Hassa Ordusu Müşiri Rauf Paşa, Tophane-i Amire Müşiri Zeki Paşa gibi önemli isimlerin yer aldığı ve bu komisyonun belirlediği dört madde oldukça önemlidir. Bu maddeler; “*vergilendirme, askerî çiftlikler, remont teşkilatlanması ve teşvik uygulamaları*” ile ordunun at ihtiyacını ortadan kaldırmak adına II. Abdülhamid'e bildirilmiş ve 30 Mart 1899 yılında Meclis-i Vükelâ'da onaylanmıştır. Fakat buna rağmen olgun bir yapıya geçmesi II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleşmiştir.⁵⁹

Özellikle 1880'lerden sonra süvari ve topçu atlarının temini konusunda yaşanan sıkıntılar ve ithalat ile hazine giderlerinin artması sonucu remont depolarının temeli 1899 yılında atılmıştır. Bu bağlamda remont depolarına at temini ise buldukları bölgelerde yaşayan ahalden satın alınacak taylar ile Irak, Suriye gibi nitelikli atların bulunduğu bölgelerde kurulacak depolarda eğitilerek, ordu birliklerine sevk

⁵⁸ BOA, DH.MKT,935/19, 24. 12. 1322.

⁵⁹ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 37.

edilmeleri hedeflenmiştir.⁶⁰ 17 Haziran 1912 yılında Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda; Islah-ı nesl-i feres için, Kelkit ve Şiran kazalarına hara kurulması konusunun Ziraat ve Ticaret Nezareti'ne bağlı olduğunu ve Lazistan sancağına Ester yetiştirmek için ayrılan tahsisat yazışmaları aslında remont depolarının, neden II. Meşrutiyet sonrasında olgun bir yapıya kavuştuğunun da bir göstergesidir.⁶¹ 18 Temmuz 1912 yılında Dahiliye Nezareti'nden verilen cevapta, Depo ve Haralar için gerekli olan Meclis-î Umum-î tarafından tanzim olunacak, 1913 senesi bütçesine ödenek ayrılması gibi ihtiyaçların vilayet kanunu gereğince, vilayet tarafından temini Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne yazı ile bildirilmesi gerektiği söylenmiştir.⁶² Yerel kaynaklar aracılığı ile elde edilen atların terbiye edilmesine dair 6 Nisan 1912 tarihli belgede ise; Adana ve Sivas vilayetlerinde yıllık halinde ve yarı vahşi halde yaşayan bu atların, ahalden satın alınacak atlar ile birlikte orduya teslim edilmeden önce ahırlarda ehlileştirilmesi istenmiştir. 3 ila 4 yaşında ya da daha küçük yaşta olanların, remont depolarında bir sene terbiye edilmesinin mümkün olduğu, büyük yaşta olanların ise ehlileştirilmelerinden sonra birliklere teslim edilerek istihdam edilmeleri istenmiştir. Ehlileştirme durumunun yapılmadan birliklere sevki durumunda ise bu hayvanlardan yararlanılamayacağı gibi ahırlarda telef olmalarının muhtemel olduğu söylenmiştir.⁶³

1913 yılında çıkarılan Teşkilat-ı Umumiyye-i Askeriye Nizamnamesi ile kara ordusunda yapılan değişiklik ile Harbiye Nezareti'ne bağlı 4 ordu müfettişliği oluşturuldu. Bu uygulama ile kurulması planlanan Remont tay depoları; I. Ordu (Merkezi İstanbul) için Çifteler Çiftliği, II. Ordu (Merkezi Şam) Çukurova Çiftliği, III. Ordu (Merkezi Erzincan) için Sultansuyu Çiftliği, IV. Ordu (Merkezi Bağdat) için Veziriye Çiftliği belirlenmiştir. Fakat Veziriye Çiftliği'nde yapılan kontroller sonrasında bölgenin kurulacak olan tay depoları için uygun olmadığı gerekçesi ile Dicle Nehri kenarında olan Harnini Çiftliği'ne devredilerek, IV. Orduya tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴ V. ve VI. orduların bulunduğu diğer bölgelere de remont tay depoları açılması planlanmıştır.⁶⁵ Rumeli ve Anadolu'da remont depolarının kurulması yerine çiftliklerin geliştirilmesi ile bölge halkının sahip olduğu

⁶⁰ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 218.

⁶¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 33.

⁶² BOA, DH, İD, 100/7, s. 75.

⁶³ BOA, DH, İD, 100/7, s. 18.

⁶⁴ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 221.

⁶⁵ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 45.

atları bu çiftlikler aracılığı ile ıslah edilmesi planlanmıştır.⁶⁶ Bu duruma örnek olarak ise I. ordu sınırları içerisinde olan Çifteler Çiftliği'ne bağlı Aziziye şubesine, ihtiyaçlar doğrultusunda ambar, ahırlar, koğuş, kışla binaları gibi yapılar inşa edilerek, süvari kışlasına dönüştürülmüştür. II. Meşrutiyetin ilanından sonra bütün ordular kendi bünyeleri içerisinde Remont Müfettişlikleri ve bu müfettişliklere bağlı olarak remont depoları kurmuştur. Mahmut Şevket Paşa'ya göre, ordunun acil olarak 20-30 bin civarı at ihtiyacı depolara bağlı mübayaa komisyonlarınca temin edilerek giderilebilirdi.⁶⁷

1911 senesinde hazırlanan geçici talimatname ile kurulan Remont komisyonları, hazırlanan bu talimatnameye uyarak ve ahaliyi teşvik ederek at cinslerinin ıslahı ve sayılarının arttırılmasına yönelik adımlar atarak, yerli atların satın alınması olarak belirtilmiştir. Satın alma komisyonlarının belirlediği bölgelerden, elde edilen bilgiler doğrultusunda bölgelerden satın alma işlemi yapılmaktadır. Komisyon tarafından satın alınan atlardan 3 ila 4 yaşında olanların eğitimleri için remont depolarına gönderilmesine, 4 yaşına ulaşan atların ise direkt orduya sevk edilmesine karar verilmiştir. Depolarda verilen eğitimin en az bir sene olması kararlaştırılmıştır.⁶⁸ 1911 yılında ahalinin yerli at yetiştirme konusunda bilgilendirmesi oldukça değerlidir ve Harbiye Nezareti tarafından yazılan yazıda, ordu için yerli kaynaklardan atların tedarik edilmesine yönelik ahalinin haberdar edilmesi istenmiştir. Askeri yerleşimin olmadığı yerlerde ise atların muayenesi için bir jandarma, bir hayvan meraklısı memur ve bir de nalbant göndererek, kriterlere uygun olanları kaydedip bir nüshasının süvari dairesine gönderilmesi istenmiştir. Memlekette hayvan yetiştirilmeye teşvik ve rağbet için 20 ila 30 lira mertebesinde bedel biçilmiştir. Hayvan yetiştirenler için epeyce kârlı bir iş elde edilmiş olacağı ve bundan sonra ahalinin bu işe rağbet göstereceği düşünülerek bu durum, resmî ve gayri resmî gazeteler aracılığı ile ahaliye bildirilmiştir.⁶⁹

Remont depolarının kuruluşu ve faaliyete geçmesi ile ilgili 5 Mart 1912 tarihli Harbiye Nezareti'ne bağlı Süvari Dairesi'nden, Ordu Müfettişliklerine ve Kolordu Kumandanlıklarıyla Müstakil Fırka Kumandanlıkları'na gönderilen yazıda; Askeriye

⁶⁶ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 218.

⁶⁷ Köksal, "Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hâra-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları", s. 357, 358.

⁶⁸ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 219.

⁶⁹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 6.

için gerekli olan atların temini konusunda iki unsurdan biri olan askerlerin, eski geleneksel yöntemle icra ettikleri ve teşkilata hangi yoldan kolaylık, düzen sağlayarak yardımcı olup-olmadığı düşünülmektedir. Diğer unsur ise hayvanların da askerî birlikler aracılığı ile tedarik edileceği yoluyla kolaylık meydana “..geleceğinden bu maksadla icra edilen reh-i remont teşkilatının şimdiden itibaren faaliyate başlaması yani remont memuriyeti vasıtasıyla ordu-yı humayun hidematına elverişli hayvanatın bimennihi teala dahili memleketden tedarikine bed edilmesi mukarrer olmağla teşkilat-ı vakıanın ihdas ve kabülünü mucib olan esbab hakkında bazı izahat itasına lüzum görülmüştür.”⁷⁰

Süvari Dairesi'nin remont depoları hakkında görüşleri ise şu şekilde devam etmektedir; Son derece meşakkatli olan seferlere tahammül hususunda Osmanlı'da yetişen atların, ithal edilen atlara göre hepsinden daha üstün olduğu, eskiden beri Osmanlı süvarilerinin Avusturya ve Almanya sınırlarına doğru yaptıkları akınlar ile ispatlanmıştır. Bu kıymetli ırkın, mevcutta bulunsa da ihtiyaç doğrultusunda sayıları yetersizdir. Bir süredir yerli atlara rağbet gösterilmeyip süvari atlarının diğer devletlerden satın alınmasının durdurulmasına yönelik bir çalışmadır. Osmanlı'da yetişen atların boyları yabancı atlara göre daha bodur olsa da bunlar daha değerli ve kanaatkâr, her türlü arazide harekete elverişlidir. Ayrıca ithal edilen yabancı atlar; memleketin iklim ve havasına uyumsuz olup, meşakkatli seferlere tahammül edemeyerek kısa süre zarfında telef olmaktadır. Bu sebeple hem memleket için hem de askeriye için yerli atların tercih edilmesi daha faydalıdır.⁷¹

Rus seferinde Japonların kullandıkları hayvanlar, ufak tefek oldukları halde karşılarındaki iri cüsseli Rus hayvanlarına göre nispeten keşif gibi hizmetleri gerçekleştirme konusunda geri kalmamıştır. Harp esnasında Japon ordusu, memleketlerindeki atlarının kıtlık derecesinde yokluğa doğru ilerlemesi nedeniyle hayvanların tedarik edilmesi hususunda hayli zorluk gördüğünden harpten sonra at cinslerinin ıslahı ve çoğaltılmasına yönelik önemli bir mücadele vermiştir. Osmanlı'da at yetiştirmeye gayet uygun bir ortam olduğu gibi kısrakları, Arap aygırları ile çiftleştirerek iyi cins Arap atları elde edilebilir, hatta İngiltere'de de en mükemmel yetiştirilen Arap atları gibi yetiştirilmesi mümkün olabilir. Atların ıslahı ve çoğaltılması için askeriyece kurulacak olan remont depoları (tay çiftlikleri) ve

⁷⁰ BOA, DH, İD, 100/7, s. 14.

⁷¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 14.

haralar (darul feresler) yardımıyla eski Osmanlı atlarının neslini yeniden canlandırarak çoğaltılması mümkündür. Sivas'ta at yetiştiren Çerkezler; soyu temiz ve asil, fakat dış görünüşü güzel olmayan, meşakkatli seferlere dayanıklı atlar yetiştirmektedirler ve bu atların satın alınmasının daha faydalı ve doğru bir tercih olacağını düşünmektedirler. Ordunun attan beklentisi ise bir atın yaptığı ve yapabileceği maksimum hizmetten faydalanmaktır. Atın dış görünüşü ile önemi ayrıdır. Yılkı halinde yarı vahşi yaşamış atların, yavaş yavaş ahıra alıştırılması ve veterinerler tarafından gözlemlenerek uygun besinlerin verilmesi halinde ordu bu atlardan faydalanacaktır. Osmanlı atlarının yabancı atlara nazaran dış görünüşünde bazı kusurları olsa da bu kıstas dikkate alınmayarak yerli atların tercih edilmesi meselesi vatani bir görev olarak addedilmektedir. Süvari ümera ve zabitanı, orta ya da boylu poslu Macar ve Rus atlarını Osmanlı atlarına tercih edenler vardır. Fakat ithal edilen atlar sebebiyle para yabancı devletlere gitmektedir. Aynı zamanda harp kaçağı olarak tanımlanan atların, dışarıdan tedarik edilemeyeceği zamanlar da olacaktır. Bu iki önemli mahzurun ortadan kaldırılması için ordunun at ihtiyacını, yerli kaynaklardan tedarik edilmesi memleketin faydası için en doğru karardır. Ordu için gerekli olan binek ve koşum atlarının tedarik edilmesi için tesis edilen daimî Remont komisyonları, ilkbaharın başlaması ile beraber işe başlayacaktır. Bu konu hakkında birer talimatname verilmesi kararlaştırılmış olsa da bahsedilen bu talimatname, yabancı devletlerden örnek alınarak hazırlandığı için bazı eksiklerinin olmasıyla beraber şimdilik kullanılması zorunludur. Veteriner, süvari ve topçu zabitanının tedarik edilecek atlar hakkında bilgi sahibi olmaları için Remont işleri ile iştigal eden memurlara bildirilerek malumat için kolaylık sağlanmalıdır. Avrupa'da bir asırdan beri devam eden Remont hizmetleri, Osmanlı'da da ilk kez uygulanmaya başlanacağına göre bazı zorluklar meydana gelebilir. Bu zorluklar da askerler ve memleketin faydası için çalışan herkesin yardımıyla ortadan kaldırılabilir.⁷²

12/13 Mart 1911/2 senesinde Harbiye Nezareti'nden, Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda; *“Harbiye Nezâretinde bir Remont müfettişliği ile ordu müfettişlikleri merâkizinden birer Remont komisyonu teşkîli takarrür ederek kadrolarıyla vezâ'ifini mübeyyen ta'limât leffen gönderilmiştir. Nesl-i feres'in teksîr ve islâhı ve bu husûsda ahâli-i memleketin teşvîki için süvâri binek ve bulunduğu*

⁷² BOA, DH, İD, 100/7, s. 14.

halde koşum hayvânatının 328 senesinden itibâren Remont usûlünün yerli mahsûlünden mübâya'ası emrinde mezkûr komisyonlara mu'âvenet-i lâzime de bulunulması için icâb edenlere tebliğ-i keyfiyet buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.”

Remont müfettişliği ile ordu müfettişliklerinden birer Remont komisyonu kurulması kararlaştırılmış, kadroları ve görevleri açıklanarak gönderilmiştir. Atların ıslahı ve çoğaltılması konusunda ahalide mevcut olan süvari, koşum, binek hayvanlarının 1912 yılından itibaren Remont usulü ile yerli kaynaklardan komisyon aracılığı ile satın alınması istenmiştir.⁷³ 1912 yılından itibaren oluşturulacak remont depolarına temin edilecek atlar için kurulan komisyonlar, ilkbaharda depolar için 3 ve 4 yaşında; alaylar için 4 ve 7 yaşında yerli atları, belirtilen bölgelerden satın alma işlemini gerçekleştirmesi planlanmıştır. Harbiye Nezareti, ordu müfettişlikleri, kolordu ve müstakil fırka kumandanlıkları aracılığı ve yardımları ile ahali için at yetiştiriciliğinin bir servet kaynağı olacağını düşünmüştür.⁷⁴

Remont depolarına bağlı çiftliklerde çalışacak personellerin de alanında bilgili ve tecrübeli olmaları için ayrıca dikkat edildiğini yine belgelerden öğrenmekteyiz. Cins atların ıslahı ve çoğaltılması hususunda başlıca hayvan yetiştirme usulüne vakıf olanların, Çifteler Çiftliği'ne istihdam edilecek zabitan için ordudan talepte bulunulmuştur. V. Orduya bağlı, 30. Alayın 3. Bölüğünde Üsteğmen Hamdi Efendinin, Anadolu, Arabistan, Kürdistan'da bulunarak, buralarda hayvan yetiştirme usulünü layıkıyla bildiği ve tecrübeye sahip olduğu anlaşılmıştır. Remont alayına sevk ve tayini için izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷⁵

Yine remont depolarına bağlı çiftliklerde çalışan kadroların içerisinde Harbiye Nezareti'ne bağlı Muhasebe bölümü de bulunmaktadır. Süvari Remont Alayı İdaresinde kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan erzakın sorumlusu bulunamaması nedeniyle, ilgili erzakların Anbar'dan alınarak Çifteler Çiftliği hesabına kaydedildiği ve sonrasında alay hesabına kaydedildiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu işlemin gerçekleştirilmesi sırasında Hazine-i Mezkûr-e tarafından 53.000 kuruş tutarında bir tahsilat yapıldığı ifade edilmektedir.⁷⁶

⁷³ BOA, DH, İD, 100/7, s. 11.

⁷⁴ BOA, DH, İD, 100/7, s. 9.

⁷⁵ BOA, Y, MTV, 94/111, s. 1, 29. 10. 1311.

⁷⁶ BOA, ML, EEM, 758/21, s. 1, 28. 05.1325.

2.2.1. Remont Depolarının Kuruluş ve Düzeni Hakkında Rapor

Remont depolarına dair hazırlanan bu rapor, Muzaffer Bey'in altı yıllık tecrübesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu rapor, 1892 yılında Mâbeyn-i Hümâyün'a yazılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde cins atların değeri anlaşılmamış, bu atlara önem verilmeyerek yabancı devletlerden cins atlar satın alınmış, bu devletlere para kazandırılmıştır. Osmanlı topraklarında bulunan cins atların ıslahı ve çoğaltılmasına yönelik Osmanlı Devleti'nin her tarafında Haralar teşkil edilmelidir. Birkaç seneden beri iki Hara teşkil olduğu gibi 22 Temmuz 1892 yılında Hara-yı hümayunların nezaretine, Heyet-i daime-i baytariye adıyla bir komisyon kurulmuştur. Hatta bu komisyon nasıl hareket edileceğine dair bir de talimatname vermiştir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan cins atların her yerde tecrübesini üstlendikten sonra Fransa'da güzel ve faydalı bilgiler yazılmış, olaylar ve tedbirler tatbik edilerek az bir zaman içinde cins atların ıslahı ve çoğaltılmasına yardımcı olacak maddeler ve masraflar hakkında şimdiye kadar takdim edilen tutanaklara gerekli önem verilmemiştir. Bu yüzden de 15 aydan beri ciddi bir iş görülmemiştir. Bu nedenle devlet ve memlekete yıkıcı bir darbe vuran, her sene hayvan mubayaası uğruna milyonlarca kuruşun harcanmasına neden olan bu husus hakkında acilen harekete geçilmelidir. Fransa'dan faydalanılan tecrübe usulünün önemle dikkate alınıp, tesis edip uygulanmalıdır.

2.2.2. Nezaret

Madde 1; Cins-i Feres Nezareti, Hazine-i Hassa'ya bağlı olup bir Nazır, bir muavin, bir başkâtip, bir yaver, bir evrak kayıt memuru ve iki şubeden olmalıdır.

Madde 2; Öncelikle, damızlık kışlak ve aygır şubesi ile remont depolarının önemini araştıran ve düzenleyen memur olup bir de bir Heyet-i Teftişi-ye olacaktır.

Madde 3; Asker rütbesinde olan memurların, makamı seraskeri tarafından düzenlenecektir.

Madde 4; Mülkiye memurlarının maaşlarıyla, Nezaretin muhtelif masrafları doğrudan doğruya Maliye hazinesi tarafından düzenlenecektir.

Madde 5; Askerî damızlık kışlak ve remont depolarının muhtelif masrafları, Seraskerlik makamı tarafından düzenlenecektir.

Madde 6; Ahali ile alakalı olan, aygır depolarına ait satın alımlar ve masraflar Ziraat Bankası tarafından düzenlenecektir.

Madde 7; Nezaret dairesi ile Devlet arasında gerçekleşecek olan haberleşme, Hazine-i Hassa aracılığı ile gerçekleşecektir.

2.2.3. Damızlık Şubesi

Madde 8; Bu şube bir müdür, bir muavin, bir yabancı müşavir, iki katipten oluşmalıdır.

Madde 9; Damızlık kışlak ve aygır depoları ile alakalı yapılması gereken her şeyi bu şube yapacaktır.

Madde 10; Bu düzenleme özelinde açık olan ve içinde bulunan sebeplerle ahali elinde bulunan cins atların çoğaltılması, ıslah edilmesi sebebiyle bütün yapılması gerekenler ve tedbirlerin uygulanması bu şubeye aittir.

Madde 11; At yarışlarının mevsimi, yapılacak olan koşuların mevkilerinin belirlenmesi ve nizamnamenin haber ilanı bu şubeye aittir.

Madde 12; Cins atların ıslahı amacıyla kurulacak olan sergiler ve haber ilanları bu şubeye ait olacaktır.

Madde 13; Hazine-i Maliye ile Ziraat Bankası tarafından cins atların ıslahı ve çoğaltılması için gerekli olan meblağ, sene sonunda hesaplarının verilmesi bu şubeye aittir.

Madde 14; Osmanlı Devlet'i sınırları içerisinde bulunan cins atların istatistiklerinin elde edilmesi ve düzenlenmesi bu şubeye aittir.

Madde 15; Emaneten ihale ile verilen mirî hayvanlar hakkında düzenlenen özel talimatın yayılması ve ilanı bu şubeye aittir.

2.2.4. Remont Şubesi

Madde 16; İkinci şube, bir müdür, bir muavin, bir müfettiş, bir yabancı müşavir ve iki kâtipten oluşmaktadır.

Madde 17; Remont depolarında istihdam olunacak subay ve askerlerin seçilmesi ve tayini için bu şubenin seçimleri ile beraber seraskerliğe müracaat edilecektir.

Madde 18; Süvari ve topçu askeri için ahaliden satın alınacak tayların tedariki için binaların tesisi ve buna dair bütün bilgiler bu şubeye aittir.

Madde 19: Remont depoları ile alakalı bütün işler ve hesapların araştırılması bu şubeye aittir.

2.2.5. Heyet-i Teftişiyeye

Madde 20: Bu heyette görev alacak memurlar, cins atların ıslah ve çoğaltılması ile ilgili bu konu hakkında fen ve ilim sahibi mülki ve askeri personellerden seçilecektir.

Madde 21: Şimdilik ikisi daimî ve ikisi geçici olarak sekiz müfettiş olacaktır.

Madde 22: Nezaret dairesinde Nezaretin başkanı, muavin, şube müdürlerinden ibaret bir meclis kurulacaktır. Müfettişler, haftada bir gün meclis üyesi unvanları ile toplantılara devam edecektir.

Madde 23: İhtiyaç olduğu zaman cins atların kontrol etmek üzere müfettiş memuru tayin edilecektir.

Madde 24: Gerektiğinde damızlık kışlak ve aygır remont depolarının durumunu kontrol etmek için bir müfettiş görevlendirilerek raporlar hazırlanmalıdır.

Madde 25: İstanbul'da gerçekleşecek hayvanların mubayaa işlemlerinde Remont şube müdürü ile bir müfettiş aza sıfatıyla görevlendirilecektir.

Madde 26: Büyük şehirler dışında gerçekleşecek hayvan mubayaaalarında veya tesliminde birer müfettiş aza sıfatıyla komisyonda bulunacaktır.

Madde 27: Osmanlı Devleti sınırları içerisinde gerçekleşecek mubayaaalarda birer müfettiş komisyonda aza sıfatıyla yer alacaktır.

Madde 28: Büyük şehirlerde gerçekleşecek önemli yarışlar ve sergilerin hepsinde birer müfettiş görevli olacaktır.

Madde 29: Mevcut cins atların devamlı kontrol altında ve korunması, damızlık aygır hizmetinde istihdam olunacak atların seçilmesi ile zamanında tayların iğdiş edilmesi, ıslah etme işlerinin görevliler tarafından yapılmasında müfettişlerin kontrol etme görevleri vardır.⁷⁷

⁷⁷ BOA, Y. PRK. HH, 20/37, s. 1, 20. 06. 1311.

2.3. Remont Müfettişliği

Cins atların ıslahı ve çoğaltılması için ahaliyi teşvik ve hizmet etmek üzere süvari, binek, koşum hayvanlarının yerel halktan satın alınması hakkında bir Remont müfettişliği ile ordu müfettişliği merkezlerinde yani Dersaadet, Selanik, Erzincan, Bağdat'ta dört Remont komisyonun görevleri ve kadroları ile birlikte kurulması kararlaştırılmıştır.

Satın alma zamanında geçici çalışan;

Müfettişlik kadrosu çalışanları ile Remont satın alma komisyonu kadrosu çalışanlarından, başkan ile yazıcı çavuşlarının maaşları bütçeye dâhil edilene kadar gerek Remont komisyonu gerek Remont müfettişliğine görevlendirilecek kadro seçilecektir.

Osmanlı sınırları içerisinde hayvanların tedarik edilmesi için Remont komisyonları başkanları kendilerine tahsis edilecek bölgelerden, vilayetlerden alınacak bilgilere göre hayvan satın alma mevsiminde gerekli ve belirlenen bölgelere satın alma işlemlerine acilen başlanması gerekmektedir.

Atlar 3-7 yaşında alınıp, bunlardan dört yaşından küçük olanları remont depolarına, dört yaşını geçenler ise doğruca askeri birliklere gönderileceklerdir.

Remont depolarının Çifteler çiftliği, Sultansuyu, Çukurova gibi miri çiftliklerde tesisi kararlaştırılmıştır.

Ordu müfettişliği merkezinde Remont çalışanları için birer tahsis veya icar tedarik edilerek ödenen para düzenlenecektir. Müfettişlik kadrosu çalışanları ile satın alma komisyonları başkanları, yazıcı çavuşlarının maaşları 1913 senesi bütçesine dâhil edilecektir. Müfettişlik, Harbiye Nezareti'ne komisyonlar ise müfettişliğe bağlı olacaktır. 1913 yılı bütçesi onaylanana kadar müfettişlik ve komisyonun kırtasiye gibi muhtelif masraflar merkezden düzenlenerek karşılanacaktır.

Komisyonlara, hayvanları satın almak için merkezden ayrıldıklarında gidecekleri mesafeye göre öncelikle yol parası verilecektir. Gidecekleri kasabalarda ve Pazar yerlerinde buldukları sürece yevmiye olarak; komisyon başkanına 20 kuruş, azasına 15 kuruş, yazıcı çavuşuna 5 kuruş verilecektir. Süvari dairesince satın alma komisyonunun mıntıkası tayin edilmeyecek, bölgeyi gezerek 3-4 ayı geçmeyecek

şekilde yevmiye ve yol parası almak hakkıdır. Ortalama olarak hesaplanan tutar, bütçeye dâhil edilerek düzenlenecektir. Askeriyenin hayvan mevcudu sınırdan görülmüş ve hizmet edecek hayvanlar ile beraber hazır halde bulundurmak için yabancı devletlerin ordularında senelik askeri binek hayvanlarının %10, eğitilecek hayvanların %15 oranında hayvan verilmekte ise de %10 oranının kabulü daha basit bir hesap olacağından her sene o oranda hesaplanır. Gerekli tahsisat Harbiye Nezareti bütçesinden tedarik edilecektir.

Komisyonlar tarafından satın alınan hayvanlar remont depolarına gönderilecektir. Depolarda bir sene kadar bakılacağı için Remont bölüklerinin teşkilatı yapılarak, tahsisatı bütçeye dâhil edilene kadar Remont hizmetini gerçekleştirmek üzere depolarda bulunacak hayvan sayısı kadar mevcut bir süvari müfrezesi komisyonların buldukları müfettişlik dâhilindeki askeriyeden ayrılması ve Remont deposuna kolordu kumandanlığına bağlı müfreze ekipleri ile sevk edilecektir.⁷⁸

2.3.1. Remont Müfettişliği Kadrosu

1 Müfettiş Remont miriliva veya miralaydan

1 Müfettiş muavini Remont yüzbaşı

2 Çavuş Remont yazıcı

Ordu müfettişlikleri merkezinde bulunacak Remont komisyonunun kadrosu

1 Binbaşı başkan (daimî)

1 Yüzbaşı veya mülâzım süvari veya topçu sınıfından

1 Baytar yüzbaşı

1 Yazıcı çavuş (daimî)⁷⁹

2.4. Komisyon Tarafından Atların Muayenesi ve Kriterleri

Yerli atların kriterlere uygun olarak ordu tarafından satın alınmasına yönelik çalışmaların 1911 yılı itibarı ile başladığı görülmektedir. 25 Şubat 1911 yılında Dâhiliye Nezareti'nden vilayet ve sancaklara gönderilen yazıda; 1912 senesinden itibaren remont depolarının tesisi ile bunlar için 3 ila 4 yaşında ve alaylar için 4 ila 7

⁷⁸ BOA, DH. HMS, 21/40, s. 2, 22.03.1330.

⁷⁹ BOA, DH. HMS, 21/40. s. 2.

yaşında hayvanları ahaliden satın almak için ilkbaharda Remont komisyonlarının, tespit edilen bölgelere gönderileceği kararlaştırılmıştır. Vilayet ve sancaklar tarafından ne kadar ve hangi bölgelerde kriterlere uygun atların tespiti istenmiştir. Hangi bölgelerde bulunduğu dair vilayetlerden alınacak bilgiler doğrultusunda acil olarak ordu müfettişlikleri, kolordu ve müttefik fırka kumandanlıklarına haber verilmesi istenmiştir.⁸⁰ Ahaliden satın alınacak atların fiyatlarının 20 ila 30 lira aralığında olması kararlaştırılmıştır. Alınan bu kararın, Osmanlı sınırları içerisinde her bölgede faydalı bir uygulama olduğu söylenememektedir. Fakat Bağdat ve Basra vilayetleri gibi atçılığın ileri seviyelerde olduğu bölgelerde belirlenen kriterlerin ahaliden tarafından olumsuz karşılandığı görülmektedir. 16 Ağustos 1912 yılında hayvan ticareti yapan Seyyid Şakir adında bir tacirin imzası ile Bağdat merkezden bir telgraf gönderilmiştir. 140 cm'den daha yüksek olan atların görünüşü güzel ve tarz olan, değeri 40 ila 50 liradan daha yüksek fiyata satılabilecek atlara, daha düşük miktarlara satılması ile yaşça büyük ve sakat olan atları da satın alma komisyonlarının tercih etmemesinin bir memnuniyetsizlik içerisinde olduğunu ve nitelik bakımında kaliteli atların da değerinin verilmediğini bildirmiştir. Bu sebeple nitelikli atların iç piyasada satılamadığını, satılsa bile yerli at yetiştiricisinin zarar ettiği bildirmiştir. Buna karşılık Remont talimatnamesinde, satın alınacak atlara 25 liradan daha fazla ödeme yapılamayacağı bildirilmiştir.⁸¹ Bu durumun ise bölgede yaşayan ahalinin nitelikli atları, kaçakçılık faaliyetleri ile satmalarının önünü açtığını söylemek yanlış olmaz.

Süvari ve Dahiliye Nezareti aracılığı ile ordu için gerekli ve nitelikli atların, ahaliden tedarik edilebilmesi için Remont komisyonlarının ziyaret edecekleri bölgeler üzerinde uygun bir zaman dilimi içerisinde belirlenen mevkilerde hayvan panayır ve pazarları açılması vilayetlere bildirilmiştir.⁸²

⁸⁰ BOA, DH, İD, 100/7, s. 15.

⁸¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 89.

⁸² BOA, 4040/302979, 01, 06, 1330.

Tablo 2.1. Komisyon Tarafından Atların Nasıl Muayene Edileceğinin Örneği

Sütun: 1

Yaşı: 5

Rengi: Bakla kır.

İrtifa:

Santimetre: 43

Metre: 1

Cinsi: At

Eşkâl-i Mahsusası: Alnında yıldız geniş ... gümüş burun ard ayağı tam seki.

Sahibinin İsmi ve Bulunduğu Mahal: Edirne kazasında Koçana karyesinden Ali bin Veli.

Kıymeti Kuruş: 2500

Mülâhazat: Arap atı cinsindedir.

Sütun: 2

Yaşı: 6

Rengi: Duru.

İrtifa:

Santimetre: 44

Metre: 1

Cinsi: Beygir

Eşkâl-i Mahsusası: Alnında kartopu pençe, ön sağ ve ard solu seki nişanesi.

Sahibinin İsmi ve Bulunduğu Mahal: Kosova vilayeti kazasında Köprülü Mehmed bin Hasan.

Kıymeti Kuruş: 2700

Mülâhazat: Kürd cinsindedir.

Süvari Dairesi'nden gönderilen yazıda, Süvari ve topçu hizmetine alınacak bir atın eşkâlini kaydetmeden önce, komisyon heyetinin dikkat ve özen göstermesi gereken kurallar şunlardır;

Öncelikle hayvan 4 yaşından küçük ve 8 yaşından büyük olmamalı. Gözleri hastalıklı ve kör olmamalı. Yel tutar,⁸³ ince ve zayıf olmamakla beraber, haricen hastalıklı görünmemeli. Bacakları düzgün olmakla beraber, eklem kemiklerinde karakuşu'nun⁸⁴ ve eşdeğer rahatsızlıklar ile hayvanın hareketlerini kısıtlayacak çok açık kusurları olmamalı. Tırnakları normal bir halde olmasıyla beraber hastalıklardan arınmış olmalıdır.

Hayvan, ipi ile ölçülür. Düz bir yerde hayvanın iki bacağı yan yana getirilerek, ipin ucuna küçük bir cisim bağlanır. Cidago'nun⁸⁵ en yüksek hizasından ve bacağın dış orta kısmından Şakulî⁸⁶ ipi geçirilerek, tırnağın dış tarafı ve nalın ortasına kadar Şakulî sevk ve siper edilir. Böylece ipliğin tülü hayvanın yüksekliği olup, santimetreli bir cetvel ile genişliği ölçülür. Şerit bulunursa aynı yöntem ile ölçülür.

Elde hayvan ölçüsü mevcut olduğuna göre, hayvan düz bir zemine getirildikten sonra ölçünün büyük kolunu göstererek ve küçük kolunu Cidago'nun yüksek noktasına temas ettirerek hayvanın yüksekliği ve genişliği ölçülür. Hayvanın rengi, dış görünüşü yukarıdaki tabloda örneği olduğu gibi yazılır.⁸⁷

Orduya satın alınacak atlar için örnek olarak hazırlanan bu liste vilayet ve sancaklara gönderilmiştir. Fakat daha sonra komisyonun görevlerine dair vilayetlere tebliğ edilen yazıya ek olarak 1912 yılının Temmuz ayında gönderilen başka bir yazıda ise; satın alınacak atların ısırıp, tepen ve yatırılarak nallanmayan, kötü huylu hayvanlardan ordunun faydalanamayacağı bildirilmiştir.⁸⁸

Bu belgelerin Remont komisyonlarına ulaşmasında bazı aksaklıklar da yaşanmıştır. 10 Nisan 1912 yılında Elazığ valisi Mehmed Nazım Bey tarafından yazılan yazıda;

⁸³ Bu hareket, atın bir yüzeyi ön dişleriyle kavradığı ve sonra eş zamanlı olarak boynunu eğdiği ve havayı içine çektiğinin düşünüldüğü oral bir davranıştır. Bu harekette kaslar büzülür ve yemek borusunu çevreleyen yumuşak dokularda basınç oluşur, bu da yemek borusuna hava girişini sağlar. Yalçın Ebru, "Atlarda Stereotipik Davranışlar", **Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Sayı: 28(2), (2009), s.50.

⁸⁴ Atlarda ve öküzlerde aşırı yük ve eklem hareketsizliğine bağlı olarak gelişen, alt ayak bileği eklemde kırıldak nekrozu, kemik oluşumu ve eklem aralığının kaybıyla belirgin dejeneratif eklem hastalığı. <https://www.sozlukanlamine.com/karakus-128078/>

⁸⁵ Sırt omurlarından en uzun processus spinalis (cidagonun en yüksek noktası) ile zemin arasındaki mesafe ölçülmüştür. Yasin Baykalır, İrfan Yılmaz, Ülkü G. Şimşek, "Sultansuyu Tarım İşletmesi'nde Yetiştirilen Arap Atı Kısraklarında Eşkâl Tayini", **F. Ü. Sağ. Bil. Vet. Derg.**, Sayı: 33(3), (2019), s. 156.

⁸⁶ Ucunda konik şekilde bir ağırlık bağlı uzunca bir ipten oluşan düzeneğe şakül ya da çekül adı verilir. <https://www.al.com.tr/blog/icerik/sakul-nedir>

⁸⁷ BOA, DH, İD, 100/7, s. 7.

⁸⁸ BOA, DH, İD, 100/7, s. 83.

Ordu için gerekli atların, mübayaa ve tedariki sırasında Remont komisyonlarına yardımcı olması için tebliğ edilen örnek belgenin mürekkebi uçmuş, adeta okunamayacak bir hale geldiğini belirterek, yeniden Elazığ vilayetine gerektiği miktar gönderilmesini beyan etmiştir.⁸⁹

Örnek olarak hazırlanan bu listenin ise hangi vilayet, sancak, kazalara gönderildiği ve hangi bölgelerde komisyon aracılığı ile remont depoları adına faaliyette bulunulduğu görülmektedir.

⁸⁹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 19.

Tablo 2.2. Komisyon Görevlerinin Nerelere Gönderildiğine Dair

Mutasarrıflıklar	Belge Sayısı
Kudüs-i Şerif Sancağı: 1	
Çatalca Sancağı: 1	
Zor Sancağı: 1	
İzmit Sancağı: 1	
Biga Sancağı: 1	
Toplam: 5	

Vilayet	Sancak	Kaza	Belge Sayısı	Gön. Gereken
Hicaz:	2	0	3	3
Yemen:	4	0	4	4
Basra:	3	9	4	13
Bağdat:	2	17	3	20
Musul:	2	14	3	17
Halep:	2	21	3	24
Suriye:	3	21	4	25
Beyrut:	4	0	5	5
Hüdavendigâr:	4	0	5	5
Konya:	4	25	5	30
Ankara:	4	0	5	5
Aydın:	4	0	5	5
Adana:	4	0	5	5
Kastamonu:	3	0	4	4
Sivas:	3	23	4	27
Diyarbakir:	2	11	3	14
Bitlis:	3	0	4	4
Erzurum:	3	0	4	4
Elazığ:	2	0	3	3
Van:	1	0	2	2
Trabzon:	3	0	4	4
Akdeniz Adaları:	3	0	4	4
Edirne:	5	0	6	6
Selanik:	3	0	4	4
Kosova:	5	0	6	6
Yanya:	3	0	4	4
İşkodra:	1	0	2	2
Manastır:	4	0	5	5
İstanbul:	2	0	3	3
Toplam:				257
Vilayet ve Elviye: 257				
Sancak: 5				
Toplam: 262				

Yazılacak cevaplara özel olarak numara, tarih ve hangi kısımdan yazılmış olduğu belirtilmesi istenmiştir.⁹⁰

16 Haziran 1912 yılında Harbiye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan yazıda; Orduya yerel kaynaklardan tedarik edilecek atlar için yabancı devletlerde uygulandığı gibi Remont müfettişlikleri ve Remont komisyonlarının görevlerini açıklayan geçici talimatnameden 262 sayfa vilayet ve sancaklara gönderilmiştir. Bu talimatnamenin, ileride nizamname halinde içeriğini düzenlenmesi ve ilave maddeler eklenmesi hakkında bilgiler süvari dairesince temenni edilmektedir.⁹¹ Ayrıca ilerleyen süreç içerisinde adı geçen vilayet ve sancaklara ilave olarak gerektiği kadar gönderilmiştir. Örneğin, 5 Ağustos 1912 yılında Selanik Valisi Hüseyin tarafından, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda; Remont müfettişi ile Remont komisyonlarının görevleri ile alakalı talimatnameden 4-5 nüsha daha gerekli olduğunu beyan etmiştir.⁹²

2.5. İhracata Uygun Atların Gümrük Kriter ve Kontrolleri

Cins atların ıslahı ve ordu tarafından teşkil edilen Remont komisyonları aracılığı ile satın alınmak üzere orduya elverişli atların, Bağdat ve Basra'ya yakın olan bölgelerde cins atlar ile yüksek irtifada olan atların aranmakta olduğu bilinmektedir.⁹³ Bu atların geçici olarak ihracatının durdurulması hakkında 4. ordu müfettişliği ve Meclis-i Vükela Mazbatalarında bu konu hakkında yazılan belgeler aracılığı ile ortaya çıkmaktadır. Bu konu hakkında bazı açıklayıcı ifadeler Harbiye ve Maliye Nezareti'ne bildirilmekle beraber Meclis-i Vükelâ'da müstesna atların haricinde, eskiden olduğu gibi kısarak ve katırların Musul, Basra, Erzurum ve Diyarbakır vilayetlerinden ihracatına müsaade edilmesi, eskiden olduğu gibi uygun görülerek karar alınması ve bu kararı Bağdat vilayetine resmi yazı ile bilgilendirilmiştir.⁹⁴ Harbiye Nezareti'nden yazılan yazıya göre; 1.40 cm'den yüksek olan yerli atların binek ve 1.45 cm'den yüksek olan atların da koşum için satın alınmak üzere Remont mübayaa komisyonları oluşturulmuş, ordunun süvari sınıfına gerekli olan atların tedarik edilebilmesi için de 100.000 liraya yakın para

⁹⁰ BOA, DH, İD, 100/7, s. 68.

⁹¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 67.

⁹² BOA, DH, İD, 100/7, s. 91.

⁹³ BOA, MV, 171/31, s. 1. 09. 12. 1330.

⁹⁴ BOA, DH, İD, 100/7, s. 23.

ayrılmıştır.⁹⁶ Ordunun ihtiyacı tedarik edilmedikçe atların ihracatına izin verilmesi konusu “*şu sıralarda ve ‘ale’l-husus hal-i harbde gayr-ı câiz bulunduğundan*” cins atların, her ne irtifada olursa olsun katırların ve 1.60 cm’den yüksek atların, yapılacak muayene sonucunda 4 yaşına ulaşan ve bu irtifaya ulaşacağı anlaşılan tayların ihracatının yasaklanması istenmiştir. İhracata izin verilen atların kriterleri ise; 4 yaşın üzerinde ve 4 yaşının altında kalan tayların, yapılacak muayene sonucunda bahsedilen irtifalara ulaşamayacağı belli olanların satılmasına müsaade edilmiştir. Alınan bu karar 10 Ekim 1911 tarihinde Musul, Basra, Erzurum, Diyarbakır, Bağdat vilayetleri ile Elviye-i Gayr-i Mülhaka’ya tebliğ edilmiştir. Bu yazı ise 14 Nisan 1912 yılında Bâb-ı Âlî, Başvezirlik makamından yazılmıştır.⁹⁵ Ayrıca ihracatında sakınca olmayan atların, gümrüklerde zorluk yaşamaması için atların boyunlarına bir ip ile soğuk kurşun damgası asılarak belirtilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁶

Burada bahsedilen savaş, Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika’da sahip olduğu Trablusgarp’a, İtalyanların 29 Eylül 1911 yılında saldırısı sonucu devam etmekte olan savaştır. Bu savaş, 18 Ekim 1912 yılında Ouchy (Uşi) Antlaşması ile Trablusgarp, İtalya’ya bırakılarak sona ermiştir.⁹⁷ Diğer başlaması ön görülen savaş ise; 8 Ekim 1912 yılında Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ederek, Balkan savaşlarının başlaması⁹⁸ ve Ağustos 1913 yılına kadar 10 ay devam eden Balkan Savaşları, Osmanlı’nın Trablusgarp’tan sonra Balkan toprakları ile Ege Denizi’nde bulunan adalarının büyük kısmını kaybederek sona ermiştir. Bu süreçte İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya gibi büyük devletlerin de müdahalesi sonucunda çıkar çatışmaları başlamış, yaşanan gerginlikler sonrası bloklaşmalar ile silahlanmaya önem gittikçe artmıştır. Bu da I. Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olan sebeplerden birisini oluşturmaktadır.⁹⁹

Cins atların yetiştirilmesi ve kaliteli atların ihracının yasaklanmasına yönelik daha önce de girişimde bulunulmuştur. Bununla ilgili 1854 yılında, Bağdat ve Halep valiliklerine yazı gönderilerek önlem almaları gerektiği uyarısı yapılmıştır. Irak

⁹⁵ BOA, DH, İD, 100/7, s. 24.

⁹⁶ BOA, DH, İD, 100/7, s. 40.

⁹⁷ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 429, 426.

⁹⁸ Suat Zeyrek, **Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 200. ¹⁰¹ Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, s. 444, 445.

⁹⁹ Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, s. 444, 445.

tarafalarında bir müddetten beri iyi cins atların yetiştirilmediği ve hatta harice ihraç edildiği anlaşılmıştır. Artarak devam eden bu uygulamalardan dolayı memlekette iyi cins at ve kısrak miktarı azalmaktadır. Buna bir çare düşünmek gereklidir. Bu tür vazifeler yerel hükümetlerin işidir. Bu sebeple bir müddet harice at ve kısrak sevkinin yasaklanması, satış aşamasında olanlar veya mukavelesi yapılanların karşı çıkmalarına meydan verilmemek için, yasaklamanın 3 aylık bir mühlet verilerek uygulanması gerektiği söylenmiştir.¹⁰⁰ 1854 yılında Kırım Savaşı'nın devam ettiği dönemde kaliteli at yetiştirilmesi ve kaliteli atların ihracının yasaklanmasına yönelik gönderilen bu belge önemlidir. Çünkü, II. Meşrutiyet sonrasında remont depolarının kuruluş akabinde, cins atların ihtiyacı ve dışarıya satılması Osmanlı genelinde at krizinin ciddi boyutlara ulaştığı bir dönemdir.

14 Nisan 1912 yılında ordunun at ihtiyacı karşılanmadıkça, devam eden savaş ve başlaması mümkün olan başka bir savaşı da düşünerek binek ve koşum hayvanlarının ihracatının yasaklanmasına dair gerekli mercilere tebliğ edilmesine rağmen Bağdat gümrük idaresince hayvan ihracatının devam ettiği öğrenilmiştir. 13. Ordu Kumandanlığınca hayvan ihracatının acilen sorgulanıp, araştırılması kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ Kriterlere uygun olan atların Basra, Bağdat vilayetleri ile İran sınırında bulunan yerleşim yerlerinden hayvan ihracatının yapılmaya devam edildiği öğrenilmiştir. Buna karşılık buralardan ihracat yapılmasına önlem alınamıyorsa da en azından ihracata uygun atların, Remont komisyonunun bulunduğu bölgeye götürülerek muayene işlemleri gibi yapılması istenen işlemlerin kaldırılmasına¹⁰² dair 3 Haziran 1912 yılında Bağdat valisi Cemal Bey tarafından gönderilen telgraf ile cevap verilmiştir. Bağdat ve Basra vilayetleri ile hem sınır olan İran ve Kuveyt ile civar bölgelerden hayvan ihracatının durdurulması hiçbir zaman mümkün değildir. Devlet'in almış olduğu bu karar, memnuniyet ile karşılanırsa da uygulama kısmında biraz kolaylık sağlanması gerektiğini düşünerek Vali Cemal Bey, şahsi fikrini beyan etmiştir. Cemal Bey'e göre; İhracata uygun olan atların gümrüklerden geçişine Remont komisyonları tarafından muayeneye mecbur tutularak, içlerinden kriterlere uygun olanların seçilmesi ve geriye kalanların da geçirilmesine müsaade edilmesinin daha uygun olacağını, ahali tarafından satılacak hayvanların, komisyonun bulunduğu

¹⁰⁰ BOA, A, MKT, UM. 165/48. s. 1, 1270.

¹⁰¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 42.

¹⁰² BOA, DH, İD, 100/7, s. 59.

bölgeye giderek muayene vb. gibi mecburiyetten vazgeçilmesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁰³

18 Ağustos 1912 yılında Harbiye Nezareti'nin bu konu hakkında verdiği cevap ise şöyledir; Remont komisyonları seyyar oldukları için ihracatın yapıldığı gümrüklerde, atların muayenesi için sabit bir yerde olmalarının imkânsız olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁴

Çözüm olarak ise bahsedilen bölgelerde bulunan askeri birlikler ve Remont komisyonunun teşkili mümkün olacağından sadece hangi iskelelerden hayvan ihracatının yapıldığının bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁵

Orman ve Ziraat ve Maadin Nezareti'ne, Yemen vilayetince at neslinin ıslahı ve çoğaltılması için ahaliden müracaat edenlerin kısıraklarına mahsus olmak üzere Arap atlarının en özel cinsinden iki aygır satın alınmıştır. Bu durumun Yemen'den bildirilmesi üzerine bunların fiyatlarının Suriye'de 150-200 ve Halep'te çifti 160-240 liraya kadar değiştiği ve Bağdat'ta dahi fiyatların daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Fiyatların düzenlenmesi Dâhiliye Nezareti'nden bildirildiğinden numune çiftliklerinde bulunan aygırların miktarıyla şayet yoksa bildirilen aygırların bedelinin nezaret bütçesinden tesviyesinin mümkün olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir.¹⁰⁶

2.6. At Yetiştiriciliğine Teşvik Amaçlı Düzenlenen At Yarışları

Tarihte bilinen ilk at yarışlarının, Asur-Babil kaynaklı MÖ 1500 ya da daha öncesinde olduğu ve atlara bağlanan arabalar ile yapıldığı ifade edilmektedir. Bizans döneminde, İstanbul'da bugünkü Sultan Ahmet Meydanı olarak adlandırılan yerde gladyatör dövüşleri, atlı araba yarışlarının yapıldığı alana hipodrom adı verilmiştir. Zaman içerisinde devletlerin hipodromlar inşa etmesi ile beraber atlar ile at yetiştiriciliğine verilen önem de artmıştır. Bu bağlamda atların anatomisi incelenerek cinsleri ve özellikleri üzerine ıslah çalışmalarına ve özel olarak sadece yarışlar için atlar yetiştirilmeye başlanmıştır.¹⁰⁷

Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayri müslim ve Levantenlerin, sosyal ve kültürel olarak daha aktif bir hayat

¹⁰³ BOA, DH, İD, 100/7, s. 60.

¹⁰⁴ BOA, DH, İD, 100/7, s. 62.

¹⁰⁵ BOA, DH, İD, 100/7, s. 63.

¹⁰⁶ BEO, 402/30143, 10. 11. 1311.

¹⁰⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 113.

yaşadıkları görülmektedir. Bornova ve Buca'da yaşayan Levanten ailelerin, bu bölgelerde kendi kültürleri gereği kiliseler, demiryolları, spor sahaları, lokaller gibi yerler inşa ettikleri görülmektedir. Eğitim ve Öğretimlerine de öncelik veren Levantenler; İzmir ve İstanbul'da İngilizce, Fransızca dillerinde çıkardıkları gazeteler ile kendi kültürlerini koruyarak ve geliştirerek devam ettirmek istemişlerdir. Avukatlık hekimlik, eczacılık, fırıncılık, otelcilik, terzilik, lokantacılık gibi meslekleri icra ederek bölge halkı ile de kültürel olarak etkileşimde bulunmuşlardır. Sosyal yaşantılarında da dans ve müzik eşliğinde etkinlikler ile spor olarak futbol, tenis, at yarışı gibi etkinlikler yapmış; bu etkinlikleri düzenli ve tertipli bir organizasyon çatısı altında yapmak için kulüpler kurmuşlardır. At yarışları için Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü) adında bir kulüp kurarak, Buca Hipodromu'nu inşa etmişlerdir.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti'nde, 23 Eylül 1856 yılında Paradiso'da (Şirinyer) ilk düzenli koşu yapılmıştır. 23 Eylül aynı zamanda yabancıların İzmir-Aydın demiryolunun inşası imtiyazının alındığı gün olarak tarihe geçmiştir. Günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları'nın kuruluş günü olarak bu tarih kullanılmaktadır. 1850'li yıllarda düzenli ve organize bir şekilde yapılmaya başlandığı görülmektedir. Osmanlı topraklarında ilk kez düzenlenen bu yarışları organize edenler ise Buca ve Bornova bölgelerinde yaşayan İngiltere Başkonsolosu Mr. Paterson ve arkadaşları Whittall, Rees, Allioti, Forbes, Giraud gibi aile üyelerinin adları kayıtlarda görülmektedir. Bu yabancıların dışında Evliyazade Refik Bey'den¹⁰⁹ başka Manisalı Bekir Ağa, İzmir Jandarma Komutanı Hıfzı Bey, Çiftlikat Müdürü Mir'at Bey ve bu yarışlarda derece elde ederek ilk kez Türk bayrağını göndere çektiren Ahmet Bey gibi Türk vatandaşlarının da bulunması önemlidir.¹¹⁰ Bu isimler yarışları daha düzenli ve organize hale getirmek amacıyla Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü) adında kulüp kurmuşlardır. Bu kulübün kuruluş tarihi ise ilk düzenli koşuların yapıldığı 1856 yılına dayandırılmaktadır.¹¹¹ Bölge halkı tarafından da ilgi ile takip edilen bu yarışlar, Sultan Abdülmecid'in de dikkatini çekmiş ve "Sultan Koşusu" adlı bir koşu

¹⁰⁸ Ozan Torun, Fahriye Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarış Severler", *Turkish Studies – Social*, Sayı: 15(2), (2020), s. 419.

¹⁰⁹ Ozan Torun, *Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 128.

¹¹⁰ Tan, *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, s. 114.

¹¹¹ Torun, *Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi*, s. 128.

da organizasyona ilave olarak eklenmiş,¹¹² yarışlardan ve organizasyondan hoşlanan sultan, her yıl yapılacak olan bu yarışlara şahsi gelirinden 100 lira bütçe ayırarak Türk atçılarının da yarışlara daha çok ilgisini arttırmayı düşünmüştür.¹¹³

İlerleyen süreç içerisinde Osmanlı Devleti'nde, at yarışlarına ve at yetiştiriciliğine halkı teşvik etmek amacı ile birtakım hazırlıklar yapılmıştır. Bu bağlamda Süvari Miralay Muzaffer Paşa tarafından 1879 yılında bir layiha hazırlanmış ve bu layiha, ileride nizamnameye dönüştürülmüştür. Muzaffer Paşa'nın görüşüne göre; ahaliyi at yetiştiriciliğine teşvik etmek için yılda en az bir ya da iki defa yarışlar organize edilmelidir. Bu yarışlarda derece elde edenlere, devlet kurumları ya da halk tarafından mükafatlandırılması gerektiğini bildirmiştir. Yine bu bağlamda atların ıslahı ile ilgili 1893 yılında Süvari Muallimi Kaymakam Mehmed Ali Bey'in hazırladığı bir başka raporda ise ulusal ve uluslararası seviyede atlar için panayır, sergi gibi organizasyonların tertip edilmesi beyan etmiştir.¹¹⁴

Sultan Abdülaziz, İzmir'de yapılan yarışlardan etkilenerek bu organizasyonun İstanbul'da da yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine, 1863 yılında Dersaadet Jokey Kulübü Cemiyet-i Sipahiye adında kulüp kurulmuş, İstanbul'da düzenli ve kurallı yarışlar ilk kez Kağıthane'de gerçekleşmiştir.¹¹⁵ Yarışın yapıldığı alanın hazırlanması ve Sultan Abdülaziz için kasr, tribün gibi yerlerin inşa ettirilmesi için Osmanlı bankerlerinden biri olan, Mösyö Openhaim Alberti Kumpanyası'ndan 3.966, 58 lira borç alınmış ve yaptırılmıştır.¹¹⁶

1912 yılına gelindiğinde ise yarışların ve cins atların yetiştirilmesine teşvik edilmek amacıyla İslah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti kurulmuş, bu cemiyet İstanbul'da ve Anadolu'da hayvan panayırları ile yapılacak yarışlara ilişkin organizasyonlardan sorumlu olarak kurulmuştur.¹¹⁷ İslah-ı Nesli Feres Cemiyeti tarafından, 25-27 Mayıs 1912'de İstanbul'da at yarışlarının icra edileceği ve birinciye yüz lira, diğerlerine ise para ile hediyelerin takdim edileceği haberlerinin gazeteler vasıtası ile bildirisi yapılmıştır.¹¹⁸ Harbiye Nezareti'nden yazılan bildiride; daha önce de bildirildiği

¹¹² Torun, Dinçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarış Severler", s. 419.

¹¹³ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 114

¹¹⁴ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 104.

¹¹⁵ Torun, **Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi**, s.142

¹¹⁶ Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 105.

¹¹⁷ Tan, **Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, s. 117.

¹¹⁸ BOA, DH, İD, 100/7, s. 26.

üzere orduya elverişli atların yetiştirilmesi ile ilgili inşa edilen remont depoları ile birlikte koşular için bir nizamnamenin düzenlenmesi kararlaştırılmışsa da tamamlanamadığı için hayli vakit geçmiştir. İslah-ı Nesli Feres Cemiyeti tarafından İstanbul'da yapılacak olan koşulara, İstanbul'da bulunan zâbitanların güvenlik için eşlik etmelerine karar verilmiştir.¹¹⁹ Cins atların ıslahı ve çoğaltılması amacıyla eskiden beri Osmanlı milletinin cündülik (binicilik) sanatının yeniden canlandırılması, diğer vilayetlerde de yerel yöneticiler ve zâbitanların da koşulara iştirak etmesi istenmiştir. Ordu müfettişlikleri ile kolordu ve fırka kumandanlıklarına bu karar yazı ile bildirilmiştir.¹²⁰ Birinci Ordu Süvari dairesinden yazılan yazıda; 1912 yılında 18 Mayıs Cuma günü, sâat iki'de İstanbul Veliefendi çayırında yapılacak olan at yarışlarında asayişin sağlanması için görevli olan kişiler ile Makriköy (Bakırköy) jandarma kumandanının bazı talimatların ele alınması kapsamında görüşmeleri gerektiği, Birinci Ordu Süvari müfettişi İzzet Fuad Paşa tarafından gönderilen talimat ile bildirilmiştir.¹²¹

2.7. Balkanlar ve Anadolu'da At Yarışları Faaliyetleri

Remont depolarının faaliyeti kapsamında ülke genelinde Balkanlar ve Anadolu'da da koşular düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi de Üsküp'te yapılması planlanan koşudur. Cins atların, çoğaltılması ve ıslahı için ordu tarafından, Üsküp'te askeri hayvanları ile ahalden iştirak edeceklerin hayvanlarından oluşacak muhtelif koşular düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.¹²² Fakat bu koşularda, birinci olacılara mükâfatlarının verilebilmesi için eldeki nakit para yetersiz olduğundan, bu gibi koşularda birincilere takdim edilecek para hakkında iki yüz lira kadar bir meblağın Kosova vilayetinden, Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Düzenlenecek olan bu yarışların, cins atların çoğaltılması ve ıslahının son derece önemli olduğu, bölgede sükûnet ve asayişin de devam etmesi için bu yarışların planladığı bildirilmiştir. Ayrıca bugünlerde bu gibi eğlenceler düzenlenerek ahalinin, asker ve hükümetle barıştırmak son derece faydalı olacağından iki yüz liranın bir an evvel gönderilmesi talep edilmiştir.¹²³ Burada

¹¹⁹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 28.

¹²⁰ BOA, DH, İD, 100/7, s. 29.

¹²¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 53.

¹²² BOA, DH, İD, 100/7, s. 22.

¹²³ BOA, DH, İD, 100/7, s. 21.

“*ahalinin asker ve hükümetle barıştırılması*” cümlesi oldukça önemlidir. Karadağ, ilerleyen günlerde Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ederek, I. Balkan Savaşı’nın başlamasına neden olacaktır. Her ne kadar günümüzde Kosova, Karadağ ve Üsküp, Makedonya’ya bağlı ve bağımsız ülkeler olsa da 1912 yılında bu bölgeler Osmanlı Devleti’ne ait topraklardır. Dolayısıyla bu bölgelerde at yarışları gibi organizasyonlar ile halkı birtakım isyanlardan uzaklaştırmak, asayiş ve güvenlik ile devletin otoritesini göstermek amacı ile düzenlendiğini söylemek yanlış olmaz.

13 Mayıs 1912 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti’nden yazılan yazıda ise; Kosova vilayetine bağlı Üsküp’te yapılması planlanan yarış için gerekli olan iki yüz liranın bütçede olmadığı beyan edilmiştir.¹²⁴

1912 yılında Harbiye Nezareti ve Dahiliye Nezaretleri arasında yazılan yazılarda ise; Edirne’de sonbaharda yapılması kararlaştırılan koşu için bölgelerin ayrılması ve muhafazası ile ahşap tribünlerin inşası sırasında, bekçi görevlendirilmesi gibi gerekli masrafların başlangıcı olarak tahminen 30.000 kuruş tutarın temini için Edirne vilayeti tarafından talepte bulunulmuştur.¹²⁵ Harbiye Nezareti’nden verilen cevapta ise; Cins atların çoğaltılması ve ıslahı ile ilgili Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne bağlı ve bazı mahallerde yapılacak olan at yarışları için verilecek teşvik düzeninin müsaadesi ile bir miktar meblağın verilmesi için müracaat edilmesi istenmiştir.¹²⁶ Ticaret ve Ziraat Nezareti, bütçesinde bu tutarın bulunmadığı gibi sınırlı olan bütçeyi de teşvik için kullanılmasından sonra paranın kalmadığı belirtilmiştir. Bunun gibi masrafların başka zamana bırakılması halinde tekrar etmekle beraber, idaresi vilayet kanunu gereğince koşu ve müsabakaların icrası vilayetlere bırakılması ve bunlara ait masrafların özel bütçesinden ödenmesi gerektiği beyan edilmiştir.¹²⁷ Ticaret ve Ziraat Nezareti’nin bu önerisi Dahiliye Nezareti’ne iletilmiş ve vilayetlere bildirilmiştir. İmkânı olmayanların da bahsedilen müsabakalardan geri kalmaması için gerekli olan masrafların, Islah-ı Cins-i Feres komisyonunca son zamanlarda İstanbul’da yapılan yarışların hasılatından mümkün olduğu kadar desteklenmesi istenmiştir.¹²⁸

Süvari Dairesi’nden yazılan yazıda; Cins atların ıslahı ve çoğaltılmasına teşvik amacı ile düzenlenen yarışlar, müstakil bir cemiyet tarafından düzenleneceği ve bu

¹²⁴ BOA, DH, İD, 100/7, s. 34.

¹²⁵ BOA, DH, İD, 100/7, s. 50.

¹²⁶ BOA, DH, İD, 100/7, s. 56.

¹²⁷ BOA, DH, İD, 100/7, s. 65.

¹²⁸ BOA, DH, İD, 100/7, s. 64.

cemiyetin askeriyeye bağılı bulunmadığı yönünde bu konuda bir şey denilemez ise de yapılacak olan koşu teşebbüsünün askeriyece kolaylaştırılması gerektiği beyan edilmiştir. Yakın bir zamanda İstanbul'da yapılan koşularda; koşu mahallinin düzenlenmesi ve muhafazası, çadır kurulumu gibi yardımlar yapılmış ve orada yapılacak yarışlarda da gerekli yardımların yapılması için IV. Kolordu Kumandanlığı'na yazılmıştır.¹²⁹ Bazı yerlerde gerekli yardımların askeriye muhtaç olmadan yarışlar düzenlenmiş ve koşu hasılatının düzenlenmesi amacıyla vilayetçe veya mahalli belediyesince, gerekli paranın tedarik edilmesine bağılı olarak askeriye ile dayanışma halinde yapılması gerekenlerin bildirilmesi istenmiştir.¹³⁰

1912 yılında, Erzurum'da yapılması planlanan başka bir yarıştır. Erzurum vilayetinden bildirilen telgrafnamede ordu için dâhilden tedarik edilecek olan cins atların çoğaltılması ve ıslahına yönelik birkaç seneden beri vilayetçe yarışların devam edildiği, fakat bu sene koşuya katılacak hayvan sahiplerine verilmesi planlanan 6.000 kuruşun tahsis edilmediği bildirilmiştir.¹³¹ Gerekli tutarın gönderilmemesi halinde yarışlara rağbet olmayacağını bizzat Erzurum Valisi Mehmed Emin (Yurdakul) Bey bildirmiştir.¹³²

Erzurum Valisi Mehmed Emin (Yurdakul) Bey tarafından gönderilen telgrafta, 1911 yılında Karakilise'de (Ağrı¹³³) yapılan at yarışının ahali tarafından çok beğenildiği, en güzel atın mübayaası ve yetiştirilmesine rağbet gösterilmesi nedeniyle¹³⁴ 1912 yılında sonbaharda Bayezid'de yapılacak olan koşu için 3.000 ve merkez için de 6.000 kuruşun havale edilmesini talep etmiştir.¹³⁵

Cins atların ıslahı maksadıyla Erzurum'da yapılacak olan koşu müsabakası için gerekli olan 6.000 kuruş, Erzurum vilayet defterdarlığına gönderilmiştir.¹³⁶ Ancak Bayezid'de yapılacak koşu için para kalmadığı için zaruri olarak gönderilemeyeceği Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden bildirilmiştir.¹³⁷

¹²⁹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 72.

¹³⁰ BOA, DH, İD, 100/7, s. 71.

¹³¹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 51.

¹³² Akay, **Osmanlı Ordusunda At**, s. 107.

¹³³ Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, s. 12.

¹³⁴ BOA, DH, İD, 100/7, s. 74.

¹³⁵ BOA, DH, İD, 100/7, s. 73.

¹³⁶ BOA, DH, İD, 100/7, s. 79.

¹³⁷ BOA, DH, İD, 100/7, s. 78.

30 Mayıs 1912 yılında Konya Valisi tarafından gönderilen telgrafta, Niğde Sancağının Aksaray Kazası ile Konya'nın Ilgın Kazasında bu sene bir at yarışı düzenlendiği bilgisi verilmiştir.¹³⁸

Balkanlar ve Anadolu'da organize edilen bu yarışların içerisinde Konya'da, 1912 yılında düzenli ve tertipli bir program kapsamında Konya Vilayet Matbaası tarafından yedi sayfalık bir kitapçık hazırlanmıştır. Bu kitapçığa ait bir sayfada bayraktan esinlenerek kırmızı renkte hilal sembolü ve bu sembolün içerisinde gem takılmış bir at tasvir edilmiştir.

2.8. Konya'da Yapılacak Olan At Yarışlarının Programı

1911 senesi Konya'da yapılacak olan at yarışlarının programı.

Madde 1; At koşusu ile açıklamaları aşağıda yazılmış pehlivan güreşi 14 Haziran 1911 yılında cuma günü Konya'nın bir saatlik mesafesinde Horozluhan civarında yapılacaktır.

Madde 2; Arap ve yerli at olmak üzere iki tertip yarış yapılacaktır. (Kısraklar yarışlara dahil olamaz)

Madde 3; Gerek Arap ve gerekse yerli atlar, 1333 m² alandaki daireyi üç defa dolaşacaklardır.

Madde 4; Birinci yarış, saat ikide ve Arap atları yarışacaktır. İkinci yarış, saat üçte ve yerli atlar yarışacaktır. Arap atlarından birinci olanın sahibine 30 Osmanlı lirası, ikinci olana 20 Osmanlı lirası, üçüncü olana bir altın saat verilecektir. Yerli hayvanlardan birinci olan atın sahibine 20 Osmanlı lirası, ikinci olana 10 Osmanlı lirası, üçüncü olana bir altın saat verilecektir.

Madde 5; Yerli atlar, Arap atları yarışına katılabilir. Arap atları, yerli atların yarışına katılamaz.

Madde 6; Yarışa atını dâhil edecek at sahiplerinden kayıt için yarım Osmanlı lirası alınacaktır.

Madde 7; Yarışa dâhil olacak her binici 39 kilodan düşük olursa kurşun ile tamamlanacaktır.

¹³⁸ BOA, DH, İD, 100/7, s. 32.

Madde 8; Yarışa dâhil olacak atların sahipleriyle beraber 20 Mayıs'tan 31 Mayıs gece saat 12.00'a kadar Konya'daki komisyona müracaat edilerek, hayvanın eşkal ve cinsini kayıt ettirilerek makbuz alınacaktır.

Madde 9; Taşradan koşuya katılacaklar, komisyon başkanlığına hayvanın cinsi gibi birtakım özellikleri ile kendi isminin kaydını yaptırmaları ve ücretini ödemesi belirtilmiştir.

Madde 10; Yarış yerinde gerek biniciler ya da seyirciler tarafından silah ve nara atmak, diğer seyircilerin seyrini engellemek, gürültü etmek kesinlikle yasaktır. Buna cüret edenler yarış mahallinden atılacaklardır.

Madde 11; İkinci yarış ise bisiklet yarışı yapılacaktır. Birinciye, 1 lira değerinde bisiklete özel elektrik feneri verilecektir.

Madde 12; Bisiklet yarışından sonra yaya koşusu yapılacaktır. Birinci olana 100 kuruş, ikinci olana 40 kuruş verilecektir.

Bir saat istirahat

Madde 13; Pehlivan güreşi için başa 5 lira, ortaya 3 lira, desteye 1 lira verilecektir.

Madde 14; Güreşlerden sonra çocuklar, çuval içerisinde yarı beline kadar giyilmiş bir yarış yapılacaktır. Birinci olana 40 kuruş, ikinci olana 20 kuruş verilecektir.

Madde 15; Merkepler tarafından yapılacak yarış, herkesin kendi merkebine binmeyerek, ancak heyet yetkililerinin göstereceği merkebe binmek şartıyla bir devir icra edilecektir. En geriye kalan merkep sahibine 20 kuruş verilecektir.

Madde 16; Yarışa dâhil olacak her binici yarışa başlamadan bir saat önce anbar heyetine müracaat ederek kilo kontrolünü yaptırdıktan sonra alacakları belge ile hakem heyetine müracaat edilecektir. Burada çekeceği kura numarası ile belirtilen yeleği alacaktır. Bu yeleği giyerek kura numarasına göre sırayla yarış alanına alınacaklardır.

Madde 17; Atlara eğer ile binilmesi zorunlu olmakla beraber kamçı kullanılması da serbesttir.

Madde 18; Seyircilere tahsis edilen alanlar beş sınıftan ibarettir.

1.sınıf: 1 Osmanlı lirası.

2.sınıf: yarım Osmanlı lirası.

3.sınıf: 20 kuruş.

4.sınıf: 5 kuruş, açıkta sandalyede oturarak.

5.sınıf: 2 kuruş, ayakta izleyebilir.

Madde 19; Subay ve askerler ile askeri okul öğrencileri, on iki yaşına kadar olan çocuklar yarı ücret ödeyeceklerdir.

Madde 20; Bileti olanların izledikleri ve buldukları alanların 20 metre kadar mesafesinde toplanmak, oturmak kesinlikle yasaktır. Jandarmaların sınırlarını belirlediği yerlerden geçilmeyerek, sadece belirlenen kapılardan giriş-çıkışlar olacaktır.

Madde 21; Masraflar tamamen belediye dairesinde verilecek ve elde edilen kâr, Tayyare dairesine karşılıksız verilecektir.

Madde 22; Müsabakanın iyi idare edilmesi, muhafazası, heyetlere, hakem idaresine tayin olan memurlara dışarıdan her ne suretle olursa olsun müdahale etmek kesinlikle yasaktır.

Madde 23; 14 Haziran 1912 sabahı Konya'dan yarışa özel tren ile yarış alanına hareket edilecek ve akşam ise geri dönüş olacaktır. Arzu edenler bilet karşılığında tren ile gelip, geri dönebilirler.

Madde 24; Yarış mahallinde iki tane büfe bulunacaktır.

2.8.1. İdare Heyeti

Reis-i evvel Vali-i vilayet Ahmed Muammer Bey Efendi

Reisi sâni Fırka kumandanı Rıza Paşa hazretleri

Aza Çelebi Efendi

Aza İstinaf Ceza Reisi Tahir Bey Efendi

Aza Defterdar Bey Efendi

Aza Jandarma Alay kumandanı Miralay Sabri Bey

Aza Tahrirat Müdürü Dimetraki Bey

Aza Meclis İdare azalarından Ali Bey

Aza Belediye Reisi Hacı Ali Efendi

Aza Meclis İdare azalarından Ohannes Efendi

Aza Reji Müdürü Şakir Bey

2.8.2. Hakem Heyeti

Fırka-i Erkân-1 Harp Reisi Binbaşı Kazım Bey

Osmanlı Bank Direktörü (Noble) Efendi

Duyunu Umumiye Müfettişi Hanceban Efendi

Jandarma Tabur kumandanı Yüzbaşı Vasfi Efendi

Jandarma Alayı mülhaki Yüzbaşı Kemal Bey

Baytar Müfettişi İbrahim Efendi

2.8.3. Tertibat Heyeti

Vilayet Valisi Ahmed Muammer Bey Efendi

Erkân-1 Harbiye Reisi Kazım Bey

Belediye Reisi Ali Rıza Efendi

Meclis İdare azalarından Hüsameddin Efendi

Polis Müdürü Tefik Bey

Sıhhiye Müfettişi Besim Bey

Nüfus Müdürü Muhyiddin Bey

Yüzbaşı Kemal Bey

Mülazım Şevki Bey

Baytar Müfettişi İbrahim Efendi

Efkeryan Efendi

2.8.4. Anbar Heyeti

Meclis İdare azasından Yanko Efendi

Redif Mülazım-1 evvellerinden Osman Efendi

Belediye azasından Silleli Emin Ağa

Baytar Müfettişi İbrahim Efendi

Ticaret'ten Mardiros Efendi

2.8.5. Kontrol Heyeti

Belediye azasından Okyanus Efendi

Tahsil memuru Tahir Efendi

Muhasebe Vilayeti'nden Nuri Bey

Belediye Başkâtibi Said Efendi

Meclis İdare kâtibi sanisi Kazım Efendi

Mektubiden Adil Efendi

Polis Komiseri İbrahim Efendi

2.8.6. Teşrifat Heyeti

Matbaa Vilayet Müdürü Necip Bey

Reji Başkâtibi Sırrı Bey

Adliyeden Fâzıl Bey

Adliyeden Mustafa Efendi

Babalık gazetesi ser muharriri Mazhar Efendi

Hakem gazetesi ser muharriri Şaban Sırrı Efendi

Osmanlı gazetesi muharrirlerinden Ziya Bey

Osmanlı gazetesi muharrirlerinden Nazif Efendi

Muhasebeden Nazım Efendi

2.8.7. Muhafaza Heyeti

Yüzbaşı Emin Efendi

Yüzbaşı Mail Efendi

Mülazım Yusuf Efendi

Polis komiser muavini Bahri Efendi

Polis İzzet Efendi

Polis Afet Efendi

Polis Şevket Efendi

Polis Tevfik Efendi

Polis Aris Efendi¹³⁹

2.9. Remont Depoları Üzerine Değerlendirme

Remont Depoları kâğıt üzerinde ve Fransa, Almaya gibi ülkelerde başarılı olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulamada başarılı olamamıştır. Elbette Trablusgarp, Balkan Savaşları ve ardından I. Dünya Savaşı'nın başlaması etkilidir. Başta Çifteler Çiftliğinde olmak üzere diğer çiftliklerde de uzun ömürlü bir proje olamamıştır. Hayvan yetiştirmek ve ıslah amacı ile kurulmuş olan bu çiftlikler, zaman içinde amaçlarından uzaklaşarak zirai üretim yapan tesislere dönüşmüştür. Cins atların ıslahı ve çoğaltılmasına yönelik yapılan çalışmalarda ıstabl-ı âmire'ye ve topçu birliklerine güzel hayvanlar yetiştirilmiş ve gönderilmiştir. Fakat güzel bir cins meydana getirilmemiştir. Harcanan zamanın ve emeğin başlıca sebebi ise belirlenmiş bir ıslah ve çoğaltma programının olmaması, çiftliklerin konumu, belirli bir programın olmayışı ve hara ıslah yöntemi terk edilerek, cins türlerin nesillerini birleştirme yöntemi tercih edilmiştir. Fakat bunun için de yeteri kadar dönemim bilimi yöntem ve tekniklerine önem verilmemiştir.¹⁴⁰

Remont depolarının başarısız olmasının bir diğer nedeni de mevcut çiftliklerin arazilerinin genişletilmesi ve yapıların Remont idaresinin isteği doğrultusunda

¹³⁹ BOA, DH, İD, 100/7, s. 30.

¹⁴⁰ Genelkurmay Ateşe Başkanlığı Kütüphanesi, **Büyük harbin baytarî tarihinin methal-merkez cildinin Netayici ilmiye Faslı**, Askerî Matbaa, Ankara, 1931, s. 67, 68.

çoğaltılmasıdır. 1915 yılında Sultansuyu çiftliği, Remont idaresine devredildikten sonra remont depolarının kuruluş ve amacına hizmet etmek için yeterli arazi ve yapıların olmadığı bildirilmiştir. Çiftliğin idarecileri ise bu isteklerin karşılanmasının mümkün olmayacağını belirtmiş ve çiftlikte yaşayan ahalinin ve köylülerin ziraat işlerinin sekteye uğrayacağı ve sonrasında ne yapacakları bilinmemektedir.¹⁴¹

Harbiye Nezareti, Maliye Nezareti, Ziraat ve Ticaret Nezareti arasında çiftliklerin nasıl kullanılacağı kararsızlığı, çiftlik arazilerinin genişletilmesinin istenmesi gibi bir takım bürokratik işler at yetiştiriciliğini daha da geriletken bir etki yaptığı çok açıktır.

2.10. Remont Depolarının Önemi

Remont depoları; özellikle cins atların korunması, ıslahı ve çoğaltılmasında önemli bir role sahiptir. Kurulan Remont komisyonları aracılığı ile ahalinin elinde bulunan cins atların sağlıklı, yüksek irtifa, yaş gibi belirlenen kriterler doğrultusunda atlar satın alınmaktadır. Daha sonra remont depoları yönetimindeki çiftliklere sevk edilen bu atlar askeriye'nin kontrolüne geçmektedir. Çiftliklerde, sağlıklı ve yüksek irtifada olan aygırlar ile kısraklar çiftleştirilerek yüksek kalitede taylar elde edilmektedir. Yeni doğan bu taylara 3-4 yaşına kadar çiftliklerde orduya elverişli hale getirmek için antrenman ve eğitimler verilmektedir. 4 yaşını dolduran taylar, ordu içinde belirlenen birliklere sevk edilerek ordunun kullanımına sunulmaktadır. Savaşlarda kullanılan atların kalitesi, dayanıklılığı, yüksek irtifa gibi kriterler savaşın sonucunu doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu kriterler doğrultusunda Osmanlı ordusu savaş meydanlarında rakiplerine karşı avantajlı olmayı planlamıştır.

Ahaliden satın alınan cins atların, ıslahı ve çoğaltılması amacıyla da ithalatın önüne geçilmesi planlanmaktadır. Çünkü ithalat yolu ile zaten iyi olmayan Osmanlı ekonomisi, daha da kötüye gittiği bir dönemde remont depoları faydalı bir uygulama olarak hayata geçirilmiştir.

2.11. Remont Depolarının Etkileri

Remont depolarına bağlı çiftlikler, ilerleyen süreç içerisinde çiftliklerin daha verimli topraklardan yararlanması hedefi ile özel olarak sulak alanların ya da nehir

¹⁴¹ Sevim Erdem, **Osmanlı Devleti Döneminde Malatya Sultansuyu Çiftliği'nin Tarihi Gelişimi**, Ankara, Sistem Ofset ve Matbaacılık, 2019, s.157.

kıyısında bulunan arazilerin çiftliklere tahsis edilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Çünkü buralarda çiftliklere ek olarak inşa edilecek yeni yapılar ve bu arazilerde atların yem ihtiyaçları için tarım arazilerine ihtiyaç duyulmuştur. Elbette remont depolarından önce inşa edilen çiftliklerin tarım arazileri mevcuttur. Remont depolarının kontrolüne geçmesi ile beraber bu depolarda başta yöneticiler olmak üzere asker kökenli baytar, eczacı, seyis gibi uzman personellerin tespitleri ile eski geleneksel yöntemler ile yapılan yanlış uygulamalar tespit edilerek doğru ve modern yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. Bu tarım arazilerinin ek olarak çiftliklere kazandırılması doğrultusunda planlı toprak kullanımı, hem tarımsal verimliliği artırmış hem de çiftliklerde çalışan ahaliye istihdam yaratarak at yetiştiriciliği için uygun koşullar sağlanmaktadır.

Remont depoları, Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürüne de etki etmiştir. Çünkü at yetiştiriciliği Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir geleneğidir. Halk tarafından haberleşme, taşıma aracı, çiftçilik, atlı sporlar gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Bu doğrultuda ahali tarafından ata ve at yetiştiriciliğine verilen önem son derece yüksektir. Ahali; gerek kendi arasında gerek devlet desteği ile at yarışları, cirit yarışmaları gibi birtakım organizasyonlar yaparak sosyal hayatlarında eğlence ve farklılıklar yaratmıştır.

Bir diğer önemli etken de remont depolarında, orduya bağlı uzman personellerin dışında özellikle, çiftliklerde çalışan ve çiftliklere yakın köylerde yaşayan yerel halk için de ayrıca bir geçim kaynağı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan remont depolarına bağlı mübayaa komisyonlarınca ahaliden satın alınan atların halk için bir geçim kapısı imkânı yarattığı da çok açıktır.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda remont depoları, 20. Yüzyılın başlarında kapatılmıştır. Bunun nedenleri arasında birkaç faktör yer almaktadır.

Trablusgarp (1911-1912), Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce Trablusgarp'ta İtalyanlar, Balkanlarda ise Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ gibi ülkelerin birleşerek Osmanlı Devleti'ne saldırması sonucu savaş başlamıştır. Remont depoları tam da bu üç farklı savaş sürecinin ortasında faaliyetlerini yürütmeye çalışmıştır. Balkan Savaşları'nın ardından Birinci Dünya Savaşı başlamış ve Osmanlı Devleti'nin bu savaşa girmesiyle birlikte, remont depoları da savaşın etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Savaş sırasında, Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için at yetiştiriciliği konusunda öncelikler değişmiş ve çiftliklerdeki at sayıları ile beraber insan sayısı da azalmıştır. Özellikle çiftliklerde ve remont depolarında çalışan ve profesyonel kadrolarda yer alan nitelikli insanlar savaşlar nedeniyle kaybedilmiştir.

Ekonomik nedenler: Yukarıdaki madde ile paralel olarak savaşın ortasında bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı zamanda yıkılma döneminde olduğu da bir gerçektir. Komisyon-ı Askerî tarafından remont depoları, kurulmaya karar verilmeden önce ise at yetiştiriciliği yapan çiftliklerin akıbeti hakkında kiralınması gibi birtakım farklı fikirler de ortaya çıkmıştır. Maliye Nezareti, harcamaların artması sonucunda Ziraat Bankası'ndan aldığı borçlar karşılığında bu çiftliklerin Ziraat Bankası'na ve bankanın bağlı olduğu Ticaret ve Nafia Nezareti'ne devredilmesi tartışmasını ortaya çıkarmıştır. Çiftliklerin akıbeti hakkında dönemin bürokratik işler kısmının da iyi organize edilemediğini söylemek yanlış olmaz. Bu durum elbette Osmanlı Devleti'nin üç farklı alanda savaşmak zorunda kalması ile doğrudan alakalıdır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ekonomik krizler yaşanmış ve devlet bütçesinde tasarrufa gidilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle, remont depoları gibi devletin kontrolünde olan kurum ve kuruluşlar da bu ekonomik krizden negatif doğrultuda etkilenmiştir.

Teknolojik gelişmeler: Remont depolarının kapatılmasını etkileyen bir diğer nedeninin de teknolojik gelişmeler olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle savaş alanlarında taşıma, ulaşım, haberleşme gibi birçok açıdan kolaylık ve avantaj

sağladığından teknolojik gelişmeler doğrultusunda motorlu araçlar ve diğer taşıma araçları atların yerini almıştır. Zaman içerisinde de atlara ve at yetiştiriciliğine olan ilginin azalarak yok olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak remont depoları, Osmanlı Devleti'nde ordu için nitelikli atların ıslahı ve çoğaltılması, ekonomik açıdan da at ithalatının önüne geçerek tasarruf edilmesi amacıyla kurulmuştur. Remont depoları, Osmanlı Devleti'nde uygulamaya konulmadan önce Avrupa'da muadilleri detaylıca incelenerek raporlarla kayıt altına alınmış, alanında başarılı ve yetkin kadrolar ile hayata geçirilmiştir. Remont depolarının açılması doğru bir uygulama olmakla beraber yukarıdaki olumsuzluklar nedeni ile bu depolar faaliyetlerine daha fazla devam edememiştir.

KAYNAKÇA

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

Babıali Evrak Odası Evrakı (BOA., BEO.) 402/30143, 10. 11. 1311.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv (BOA.) **4040/302979, 01, 06, 1330.**

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı (BOA., DH. HMS.) 21/40, 22.03.1330.

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (BOA., DH. İD.) 100/7, 20. 06. 1332.

Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı (BOA., DH. MB. HPS.) 145/4, 05. 04. 1330.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (BOA., DH. MKT.) 935/19, 24. 12. 1322.

Emlak ve Emlakîye Müdevver (BOA., ML, EEM.) 758/21, 28. 05.1325.

Meclis-i Vükela Mazbataları (BOA., MV.) 171/31, 09. 12. 1330.

Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet Evrakı (BOA., A.MKT.UM.) 165/48, 1270.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (BOA., Y.MTV.) 94/111, 29. 10. 1311.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal (BOA., Y. PRK. AZJ.) 15/78, 29.12.1306.

Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa (BOA., Y.PRK.HH.) 20/37, 20.06.1311

2. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Tezler

Çetinkaya, R. (2018). *Sultansuyu Harası (1865-1909)*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Tan, Z. (2015). *Osmanlı Devleti'nde At Yetiştiriciliği (1842-1918)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.

Torun, O. (2020). *Türkiye'de At Yarışlarının Tarihi ve Etnografisi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Zeyrek, S. (2012). *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Kitaplar

Akay, T. (2020). *Osmanlı Ordusunda At*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Alpaslan, E., Özdamar, T., (2019). *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çukurova (Anavarza) Çiftlikât-ı Humâyûn 'u Askerisi*, İstanbul: Hiperyayın.

Çınar, A. A. (1993). *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara: Feryal Matbaası.

Dingeç, E. (2016). "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sarayına At Temini "Taycılık Teşkilatı". Muhammed Ceyhan, Hatice Oruç (Ed.). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi (Yılmaz Kurt Armağanı) (257-268)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdem, S. (2019). *Osmanlı Devleti Döneminde Malatya Sultansuyu Çifliği'nin Tarihi Gelişimi*, Ankara: Sistem Ofset ve Matbaacılık.

Genelkurmay Ateşe Başkanlığı Kütüphanesi, (1931). "Büyük harbin baytarî tarihinin methal-merkez cildinin Netayici ilmiye Faslı". Ankara: Askerî Matbaa.

Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Sistem Ofset.

Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Makaleler

Akay, T. (2021). "19. Yüzyılda Macaristan'dan At İthalatı Ve Osmanlı Atçılığına Etkileri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (Özel Sayı): 30-51.

Baykalır, Y., Yılmaz, İ., Şimşek, Ü. G. (2019). "Sultansuyu Tarım İşletmesi'nde Yetiştirilen Arap Atı Kısıraklarında Eşkâl Tayini". *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi*, 33(3): s. 155-159.

Çiftçi, E. (2023). "Ordunun At Gücünü Geliştirmek: Bir Askerî Çiftlik Olarak Bağdat Veziriye Çiftlikat-ı Hümâyunu (1893-1913)", *Asya Studies*, (23): 213-236.

- Erdem, S. (2017). “Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (61): 145-178.
- Erdem, S. (2018). “Dicle Nehri Vadisinde At ve Beygir Cinsinin Islahına Yönelik Kurulan Bir Çiftlik: Harnini/Kharnini Çiftliği”, *İstem Dergisi*, (32): 329-344.
- Köksal, O. (2009). “Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hâra-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10): 333-365.
- Özdemir, İ. (2017). “14-17. Yüzyıllar Arasında Anadolu’ya Gelen Türk Göçleri ve Anadolu’nun Doğusunda Meydana Gelen Demografik Değişmeler”. *Ankara Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12): 51-56.
- Özlü, Z. (2010). “İstabl-ı Âmire’de (Has Ahır) Bulunan Hayvanlar ve Beslenmeleri Üzerine Bazı Notlar”, *Vakıflar Dergisi*, (32): 155-172.
- Torun, O. ve Dinçer, F. (2020). “Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk At Yarışı Deneyimleri: Bucalı Atçılar ve Yarış Severler”, *Turkish Studies – Social*, (15): 415-426.
- Yalçın, E. (2009). “Atlarda Stereotipik Davranışlar”, *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 28(2): 49-53.
- Yapucu, O. P. ve Kurmuş, O. (2022). “Klasik Düzendeki Osmanlı Taşrasında Sipahi Olmak”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (37): 423-443.

3. İnternet Kaynakları

<https://www.al.com.tr/blog/icerik/sakul-nedir>

<https://www.sozlukanlamine.com/karakus-128078/>

EKLER

EK 1-RESİMLER

Resim 1. Konya At Yarışı Programı Dış Kapağı

Kaynak: BOA, DH, İD, 100/7, s. 30, 20. 06. 1332.

Resim 2. Istabl-ı Amire'ye Ait Tayların Tavlası

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90927/6

Resim 3. Çifteler Çiftliği Merkez Çiftlik-i Hümayun

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90926/1

Resim 4. Sultansuyu Çiftlik-i Hümayunu Haritası

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90426/1

Resim 5. Sultansuyu Çiftliği Hamidiye Kışlası

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90604/34

Resim 6. Bağdat'ta Mübayaa Olunan Atlardan Birisi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90955/21

Resim 7. Çukurova Çiftlikat-ı Hümayun Merkez İdaresi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90411/98

Resim 8. Çifteler Çiftliği Aziziye Kışlası

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90603/34

Resim 9. Veziriye Çiftliği

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Albümü Koleksiyonu, No. 90604/11